

บทที่ ๒

แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในบทนี้ผู้วิจัยแบ่งหัวข้อที่ได้จากแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องออกเป็น ๒ หัวข้อ ได้แก่ แนวคิดที่เกี่ยวข้อง และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง มีรายละเอียดดังนี้

๒.๑ แนวคิดที่เกี่ยวข้อง

ในส่วนนี้ผู้วิจัยจะกล่าวถึงแนวคิดที่เกี่ยวข้อง โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็น ๒ ประเด็น ได้แก่ แนวคิดทางอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์ และแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องผี มีรายละเอียดดังนี้

๒.๑.๑ แนวคิดทางอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์

อรรถศาสตร์ชาติพันธุ์เป็นการศึกษาภาษาโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเข้าใจถึงระบบความรู้ ความคิด และมโนทัศน์ของชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานความเชื่อว่า ภาษาเป็นสิ่งที่สะท้อนความคิดและการมองโลกของผู้พูดภาษาดังกล่าว ทั้งนี้การศึกษานี้ไม่ควรศึกษาเพียงแต่คำศัพท์ของสิ่งต่าง ๆ เท่านั้น เพราะภาษาไม่ได้เกี่ยวข้องกับเฉพาะระหว่างสิ่งของกับคำศัพท์เท่านั้น หากแต่ยังมีเรื่องของ “มโนทัศน์” เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย ทั้งนี้การวิเคราะห์ความหมายของคำ และโครงสร้างทางภาษาของกลุ่มชนใดกลุ่มหนึ่งจะทำให้เห็นถึงระบบความรู้ ความคิด และมโนทัศน์ของกลุ่มชนกลุ่มดังกล่าว อีกทั้งในการศึกษาวัฒนธรรมของชนกลุ่มใดนั้นจะต้องให้คำจำกัดความสิ่งต่าง ๆ ในสังคมของชนกลุ่มนั้นด้วยการใช้มโนทัศน์แบบที่ชนกลุ่มนั้นมี และไม่ใช้ความคิดของตนเองไปเป็นแบบกำหนด (Frake, ๑๕๘๐: ๑-๓)

สำหรับวิธีการวิเคราะห์ทางอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์มีหลายวิธี แต่ในที่นี้จะขอกว่าเพียง ๒ วิธี คือ การวิเคราะห์องค์ประกอบ และการจำแนกประเภท ซึ่งเป็นวิธีที่ผู้วิจัยใช้ในการวิจัยครั้งนี้ มีรายละเอียดดังนี้

๒.๑.๑.๑ การวิเคราะห์องค์ประกอบ

การวิเคราะห์องค์ประกอบเป็นวิธีวิเคราะห์ความหมายของคำในวงความหมายหนึ่ง โดยแจกแจงส่วนประกอบของความหมายซึ่งเรียกว่า วรรณลักษณะ (semantic feature) ในการวิเคราะห์ จะต้องระบุว่า ประกอบด้วยวรรณลักษณะใดบ้าง ซึ่งทำให้ความหมายต่างจากคำอื่น(ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๓: ๘๓)

ในคำ (Nida, ๑๙๗๕: ๓๒-๓๓) กล่าวว่า การวิเคราะห์ความหมายประจำรูปคำจะต้องระบุลักษณะที่จำเป็นและเพียงพอที่จะแยกความหมายของคำหนึ่งออกจากคำอื่นที่อยู่ในวงความหมายของคำศัพท์เดียวกันและจะต้องรู้ว่าคำที่นำมาวิเคราะห์มีความสัมพันธ์ทางความหมายกับคำอื่นอย่างไร เพื่อให้เข้าใจความหมายของคำมากขึ้น อีกทั้งทำให้รู้ว่าคำแต่ละคำมีความหมายเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างเป็นระบบ เช่น คำว่า “พ่อ” ต่างจากคำว่า “แม่” ในแง่ที่ว่า “พ่อ” เป็นเพศชาย ส่วน “แม่” เป็นเพศหญิง ยิ่งไปกว่านั้น คำว่า “พ่อ” ต่างจากคำว่า “ลูกชาย” และ “ปู่” ในแง่ของรุ่นอายุที่แตกต่างกัน เป็นต้น

สำหรับขั้นตอนในการวิเคราะห์องค์ประกอบ ผู้วิจัยจะยกตัวอย่างของคำว่า “พ่อ” และ “แม่” มีหลักการวิเคราะห์ดังนี้

๑. พิจารณามวล

พิจารณาคำว่า “พ่อ” และ “แม่” มีวรรณลักษณะที่บอกหมวดอย่างไร สำหรับหมวดคำว่า “พ่อ” และ “แม่” เป็นคำบอกหมวดว่า ‘มนุษย์’

๒. พิจารณาความเหมือนและความแตกต่าง

เมื่อระบุวรรณลักษณะที่บอกหมวดได้แล้ว ก็นำคำมาเปรียบเทียบกันเพื่อระบุความเหมือนและความแตกต่างในมิติต่าง ๆ

๒.๑ เมื่อพิจารณาความเหมือนของคำว่า “พ่อ” และ “แม่” พบว่า มิติ ‘การมีลูก’ เหมือนกัน แสดงว่าคำว่า “พ่อ” และ “แม่” มีลักษณะเช่นเดียวกัน คือ ‘มีลูก’

๒.๒ เมื่อพิจารณาความแตกต่างของคำว่า “พ่อ” และ “แม่” พบว่า มิติ ‘เพศ’ แตกต่างกัน คือ คำว่า “พ่อ” แตกต่างจากคำว่า “แม่” ในแง่ “พ่อ” เป็นเพศชาย “แม่” เป็นเพศหญิง ใน

พ่อ	แม่
มนุษย์ มีลูก ชาย	มนุษย์ มีลูก หญิง

จากแผนผังดังกล่าว สามารถนำมาเขียนนิยามความหมายของคำว่า “พ่อ” และ “แม่” ได้ดังนี้

พ่อ หมายถึง มนุษย์ที่มีลูกได้ และเป็นเพศชาย

แม่ หมายถึง มนุษย์ที่มีลูกได้ และเป็นเพศหญิง

จะเห็นได้ว่าการวิเคราะห์องค์ประกอบมีแนวคิดที่ว่าคำแต่ละคำสามารถแตกออกเป็นหลายองค์ประกอบทางความหมาย หรือหลายอรรถลักษณะ การวิเคราะห์จะเริ่มจากการกำหนดมิติแห่งความแตกต่างแล้วจึงกำหนดอรรถลักษณะในแต่ละมิติของความแตกต่าง เพื่อให้เห็นการมองโลกของคนในสังคม

๒.๑.๑.๒ การจำแนกประเภท

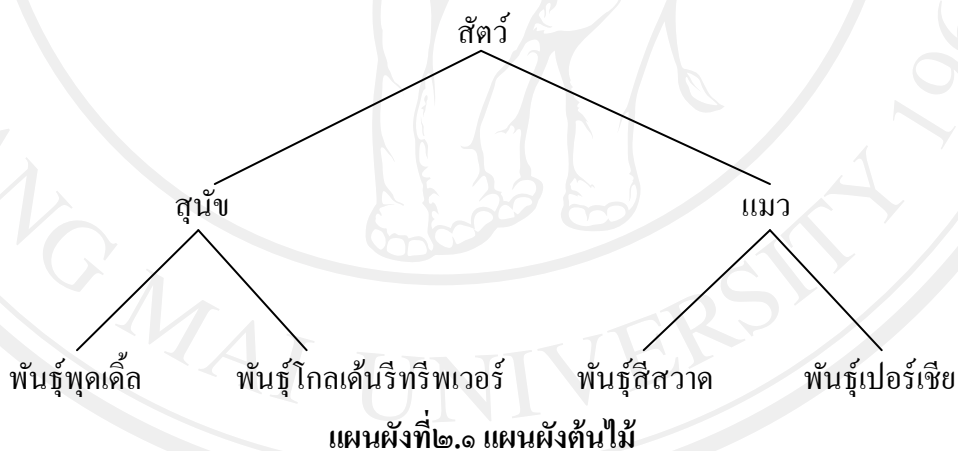
การจำแนกประเภทเป็นการแบ่งสิ่งของออกเป็นพวกตามลักษณะหรือการใช้ เช่น การจำแนกคำเป็นชนิดของคำหรือหมวดคำต่าง ๆ เช่น คำนาม คำกริยา คุณศัพท์ คำวิเศษณ์ คำบุพบท คำสันธาน การจำแนกคำนามเป็นสามัญนามและวิสามัญนาม การจำแนกคำกริยาเป็น อกรรมกริยาและสกรรมกริยา (ราชบัณฑิตยสถาน: ๒๕๕๓, ๕๓)

การจำแนกประเภทมีความสำคัญในการศึกษาอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์ เนื่องจากมนุษย์มีความสามารถในการจำแนกแต่ละประเภทของสรรพสิ่งต่าง ๆ เข้าไว้ด้วยกัน ดังที่เฟรค (Frake, ๑๙๘๐: ๓) ยกตัวอย่าง ชนเผ่าบราซิลเลียน อินเดีย ในวัฒนธรรมชนเผ่าดังกล่าวไม่มีคำว่า นกแก้ว “parrot” มีเพียงคำเดียว คือ นกทั่วไป “kinds of parrot” ที่มีความหมายรวมที่ใช้เรียกนกทุกชนิด คำเรียกดังกล่าวแสดงให้เห็นรูปแบบการจัดประเภทสรรพสิ่งที่แตกต่างออกไปจากวัฒนธรรมอื่นที่ไม่มีคำเรียกชื่อเฉพาะของนกแต่ละชนิด ซึ่งแตกต่างจากภาษาอังกฤษที่มีคำว่า นกแก้ว “parrot”

การให้ความสำคัญของสรรพสิ่งที่เห็น ได้จากการจัดระบบคำเป็นการแสดงความสำคัญของสิ่งต่าง ๆ ในแต่ละวัฒนธรรมที่คนกำหนดต่างกันออกไป

สำหรับขั้นตอนในการวิเคราะห์การจำแนกประเภท ผู้วิจัยจะขอยกตัวอย่างคำศัพท์ เช่น สัตว์ สุนัข แมว พันธุ์พุดเคิ้ล พันธุ์โกลเด้นรีทริฟเวอร์ พันธุ์สีสวาด และพันธุ์เปอร์เซีย มีหลักการวิเคราะห์โดยใช้แนวคิดเรื่องการเปรียบเทียบดังนี้

คำที่อยู่ในระดับเดียวกันจะเปรียบเทียบ หรือตรงข้ามกัน เช่น คำว่า “สุนัข” กับ “แมว” อยู่ในระดับเดียวกัน และตรงข้ามกัน ส่วนคำในระดับบนจะรวมคำที่อยู่ในระดับต่ำลงมาไว้ ซึ่งเป็นหลักของการรวมไว้เป็นพวกอยู่ในระดับเหนือ “สุนัข” และ “แมว” จึงรวม “สุนัข” และ “แมว” ไว้เป็นพวกสัตว์ ส่วนคำว่า “พันธุ์พุดเคิ้ล” และ “พันธุ์โกลเด้นรีทริฟเวอร์” เป็นชื่อที่อยู่ภายใต้ “สุนัข” ส่วนคำว่า “พันธุ์สีสวาด” และ “พันธุ์เปอร์เซีย” เป็นชื่อที่อยู่ภายใต้ “แมว” ดังในแผนผังที่ ๒.๑ แผนผังต้นไม้

นอกจากแผนผังต้นไม้แล้ว สามารถนำเสนอด้วยการใช้แผนผังลำดับชั้นในแผนผังที่ ๒.๒

สัตว์			
สุนัข		แมว	
พันธุ์พุดเคิ้ล	พันธุ์โกลเด้น รีทรีฟเวอร์	พันธุ์สีสวาด	พันธุ์เปอร์เซีย

แผนผังที่ ๒.๒ แผนผังการลำดับชั้น

จากแผนผังที่ ๒.๒ แสดงให้เห็นว่า คำที่ครอบคลุมสัตว์ทุกชนิด คือ “สัตว์” ส่วนคำศัพท์ “สุนัข” และ “แมว” จัดเป็นประเภทย่อยที่สามารถจัดให้อยู่ภายใต้ “สัตว์” สำหรับคำศัพท์ “พันธุ์พุดเคิ้ล” และ “พันธุ์โกลเด้น รีทรีฟเวอร์” จัดเป็นประเภทย่อยที่สามารถจัดให้อยู่ภายใต้ “สุนัข” และคำศัพท์ “พันธุ์สีสวาด” และ “พันธุ์เปอร์เซีย” จัดเป็นประเภทย่อยที่สามารถจัดให้อยู่ภายใต้ “แมว” ทั้งนี้การจำแนกประเภทสามารถทำให้เห็นความแตกต่างของคำได้

นอกจากนี้ เฟรค (Frake: ๑๙๘๐, ๔-๗) ได้เสนอว่า การจำแนกประเภทสิ่งต่าง ๆ ของมนุษย์ไม่ได้เป็นสากลลักษณะ แต่ขึ้นอยู่กับลักษณะสำคัญของระบบปริชาณมนุษย์หรือความคิดของคนในแต่ละวัฒนธรรม ทั้งนี้ในการจำแนกคำศัพท์หมวดต่าง ๆ ต้องใช้วิธีการศึกษาชุดคำเปรียบต่าง การมองเห็นลักษณะที่แตกต่างกันหรือลักษณะที่ร่วมกันของสองสิ่งจนสามารถแบ่งประเภทตามลำดับนั้น คนในแต่ละวัฒนธรรมจะเข้าใจกันเอง หากพยายามเข้าใจโครงสร้างของการจัดลำดับชั้นของคนในแต่ละวัฒนธรรมว่าสิ่งใดเป็นประเภทย่อยในประเภทใหญ่ซึ่งจะจัดให้อยู่ในแนวตั้ง และสิ่งใดที่ต่างประเภทกันจะจัดให้อยู่ในแนวนอนได้แล้วก็จะสามารถเข้าใจระบบความคิดของคนในสังคมนั้นได้

ดังนั้นการจำแนกประเภทจึงเป็นการจำแนกสรรพสิ่งต่าง ๆ เข้าไว้ด้วยกันเป็นกลุ่มหรือเป็นหมวดหมู่ โดยพิจารณาจากลักษณะที่มีร่วมกันและสัมพันธ์กัน หรือลักษณะต่างกันของสรรพสิ่งต่าง ๆ เป็นเกณฑ์สำคัญในการจำแนกประเภท อีกทั้งการจำแนกประเภทเป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับความคิด ความจำ การเรียนรู้ และประสบการณ์ที่มนุษย์มีในสิ่งแวดล้อมดังกล่าว

จากการทบทวนแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับบรรดาศาสตร์ชาติพันธุ์ดังกล่าว ผู้วิจัยจะใช้วิธีการจำแนกประเภทคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือตามองค์ประกอบทางความหมาย เพื่อวิเคราะห์ความหมายของคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือ และจำแนกประเภทคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือ

๒.๑.๒ แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องผี

สำหรับแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องผีแบ่งเนื้อหาออกเป็น ๓ ประเด็น ได้แก่ ประเด็นแรกแนวคิดเกี่ยวกับศาสนา ประเด็นต่อมาแนวคิดเกี่ยวกับพิธีกรรม และประเด็นสุดท้ายแนวคิดเกี่ยวกับการควบคุมทางสังคม มีรายละเอียดดังนี้

๒.๑.๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับศาสนา

ศาสนา หมายถึง ศูนย์รวมแห่งการเคารพนับถือสูงสุดของมนุษย์ อันเป็นที่พึงพอใจซึ่งมนุษย์ส่วนมากเลือกยึดเหนี่ยวตามความพอใจและตามความเหมาะสมแก่เหตุแวดล้อมของตน อีกทั้งเป็นคำสั่งสอนที่ว่าด้วยเรื่องศีลธรรมและอุดมคติสูงสุดของมนุษย์ รวมถึงเป็นแนวความเชื่อและแนวปฏิบัติกันตามคติของแต่ละศาสนา (เดือน คำดี, ๒๕๔๕: ๘)

ศาสนาในที่นี้จะกล่าวถึงพุทธศาสนาในสังคมไทยภาคเหนือ ทั้งนี้ก่อนที่จะมีความเชื่อในพุทธศาสนา สังคมไทยในภาคเหนือมีความเชื่อดั้งเดิม คือ ความเชื่อเรื่องอำนาจของผี วิญญาณของสรรพสิ่งต่าง ๆ ต่อมาเมื่อพุทธศาสนาเผยแผ่เข้ามาในดินแดนภาคเหนือผ่านทางอำนาจส่วนกลาง สิ่งที่จะทำให้ความเชื่อความศรัทธาดั้งเดิมคงอยู่ และสามารถรับศาสนาความเชื่อใหม่ที่เผยแผ่มาจากราชสำนักเข้ามาในสังคมไทยภาคเหนือได้ คือ การหล่อหลอมรวมความเชื่อของศาสนาต่าง ๆ เข้าด้วยกัน ส่งผลต่อการดำรงชีวิตของผู้คน บทบาทของพุทธศาสนากลับมาได้ทำให้ความเชื่อเรื่องผีที่มีอยู่แต่เดิมเสื่อมหาย (ฉลาดชาย รมิตานนท์, ๒๕๒๗: ๗๐) ขณะเดียวกันความเชื่อเรื่องผีและหลักเกณฑ์ทางพุทธศาสนากลับกลายเป็นสิ่งที่ดำเนินควบคู่กัน

ดังจะเห็นได้จากความเชื่อในพุทธศาสนาเป็นระบบศาสนาที่มีปรัชญาเน้นการสะสมบุญและมุ่งหวังผลชาตินี้ที่ดีกว่าชาตินี้ กล่าวคือ การกระทำทุกการกระทำย่อมมีผลตามมา ทำดีย่อมได้ดี ทำชั่วย่อมได้ชั่ว ทำอย่างไรก็ได้รับผลอย่างนั้น ไม่มีใครปฏิเสธผลของกรรมได้ กรรมจึงเป็นเรื่องจำแนกให้มนุษย์ได้รับสุขรับทุกข์ ให้เป็นคนดีคนเลว คนเราทำดีไปอยู่สวรรค์ทำชั่วตกนรก เพราะผลแห่งกรรมหรือการกระทำ (เดือน คำดี, ๒๕๔๕: ๑๕๑)

นอกจากนี้ยังเชื่ออีกว่า มนุษย์เกิดมาต้องใช้กรรม ในขณะที่มนุษย์ใช้กรรมนั้นก็มีการสร้างกรรมใหม่อยู่ตลอดเวลา มีทั้งกรรมดีและกรรมชั่ว การใช้กรรมจึงไม่มีวันหมดสิ้นมนุษย์จึง

ต้องใช้ต้องเวียนว่าย เกิดแล้วตาย ตายแล้วเกิด วนเวียนอยู่ในวัฏสังสาร วัฏสังสาร หมายถึง การเวียนว่ายตายเกิด ตายแล้วเกิด ไม่มีวันจบสิ้น ในวัฏสังสารมีดินแดนที่เรียกว่า ภพ เป็นแดนเกิดแดนตายของมนุษย์ที่ผลัดกันเกิดในดินแดนต่าง ๆ ตามแต่กรรมที่ทำไว้ ทั้งนี้สามารถแบ่งภพต่าง ๆ ได้ดังนี้

ภพนรก เป็นดินแดนที่ไฉลงโทษผู้ที่ประกอบกรรมชั่วเป็นอาจิณ กระทำอกุศลตลอดเวลา **ภพเปรต** และ**อสูรกาย** เป็นดินแดนที่ไฉลงโทษผู้ที่คำพ่อแม่ ทำร้ายร่างกายพ่อแม่ รวมถึงผู้ที่มีจิตใจอิจฉาริษยา ไม่อยากให้ใครดีกว่าตน **ภพเดรัจฉาน** เป็นดินแดนที่อยู่ของผู้ที่มีโมหะความหลง ความโง่เขลา ขาดความรู้สึกลึกซึ้งชอบชั่วดี **ภพมนุษย์** เป็นที่อยู่ของผู้ที่สามารถแยกแยะความผิดชอบชั่วดี มีคุณธรรม ศีลธรรม จริยธรรม และมีจิตสำนึก **ภพสวรรค์** เป็นดินแดนที่อยู่ของเทวดาที่มีจิตใจทำแต่กรรมดี ทำบุญทำกุศล เพียรภาวนารักษาศีล ปฏิบัติธรรม สะสมบุญเพื่อเตรียมตัวที่จะอยู่บนภพสวรรค์ และ **ภพพรหมโลก** เป็นดินแดนของผู้ที่ปฏิบัติรักษาศีลบำเพ็ญเพียรภาวนาทำสมาธิจนได้ฌาน (บุญเลิศ เจริญผล, ๒๕๕๓: ๑๒๖-๑๔๐)

จากแนวคิดที่เกี่ยวกับศาสนาที่กล่าวมาสรุปได้ว่า มนุษย์เชื่อว่าสิ่งที่หลุดพ้นลอยออกจากกาย คือ วิญญาณหรือผี จะเวียนว่ายตายเกิดตามแต่ผลบุญหรือกรรมที่ทำ หากทำกรรมดีไว้มากก็จะได้ขึ้นสวรรค์เป็นผีดีหรือเทพเจ้าอยู่บนสวรรค์ หากทำกรรมชั่วไว้มากวิญญาณก็จะเกิดเป็นผีร้ายในภพต่าง ๆ หรืออาจจะเร่ร่อนอยู่ในโลกมนุษย์จนกว่าจะหมดกรรมที่ก่อขึ้นไว้

๒.๑.๒.๒ แนวคิดที่เกี่ยวกับพิธีกรรม

พิธีกรรม หมายถึง พฤติกรรมทางสังคมอันละเอียดอ่อนที่ถูกกำหนดขึ้นโดยขนบธรรมเนียมหรือระเบียบทางสังคม ซึ่งแสดงออกถึงสัญลักษณ์ของค่านิยม หรือความเชื่อ ซึ่งลักษณะสำคัญของพิธีกรรมส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับศาสนาและเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผี ทั้งนี้มีการแสดงให้เห็นถึงความมหัศจรรย์หรือความสำคัญของอำนาจต่าง ๆ เพื่อให้บุคคลเกิดความเกรงขามหรือให้ความเคารพนับถือด้วย (อุทัย หิรัญโต, ๒๕๒๖: ๑๕๗)

มนุษย์เชื่อว่าพิธีกรรมจะเป็นกลวิธีที่ใช้ในการ “ต่อรอง” หรืออีกนัยหนึ่ง “ควบคุม” อำนาจเหนือธรรมชาติให้ช่วยคลบ้นดาลให้เกิดสิ่งต่าง ๆ ตามที่มนุษย์ร้องขอหรือบนบาน พิธีกรรมจึงเป็นสื่อและวิธีการสำคัญที่มนุษย์ใช้ในการสื่อสารและต่อรองกับอำนาจเหนือธรรมชาติ ทั้งนี้พิธีกรรมเป็นหลักประกันให้กับจิตใจว่า เมื่อประกอบพิธีกรรมแล้ว ผีทั้งหลายคงได้ยื่นคำบนบาน

และคงจะช่วยมนุษย์ ดังนั้นพิธีกรรมจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นที่จะสร้างความอบอุ่นทางใจแก่มนุษย์ (วรรณทิพย์ ทองสาว และอังคณา นันท์ธิพาวรรณ, ๒๕๓๓: ๘)

พิธีกรรมสามารถแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท ได้แก่ พิธีกรรมที่เกี่ยวกับชีวิต และพิธีกรรมที่เกี่ยวกับธรรมชาติ มีรายละเอียดดังนี้

๑. พิธีกรรมที่เกี่ยวกับชีวิต

พิธีกรรมที่เกี่ยวกับชีวิตเป็นพิธีกรรมอันเนื่องด้วยผีมักเป็นพิธีกรรมในเรื่องการเคารพนับถือบูชาบรรพบุรุษ รวมไปถึงเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องในเรื่องสุขภาพ และความเจริญก้าวหน้าของชีวิต เช่น เมื่อใดที่ชาวบ้านสังเกตว่าลูกหลานหรือคนใกล้ชิดมีอาการเซื่องซึม เบื่ออาหาร หรือเป็นโรคเรื้อรัง มักถูกมองว่าถูกผีเข้า เมื่อนั้นหอมผีหรือร่างทรงจะเข้ามามีบทบาท ซึ่งหน้าที่ของหอมผีหรือร่างทรงก็คือคนกลางในการติดต่อกับผีและต่อรองกับผีให้เลิกรบกวนคนไข้ (Kirsch, ๑๙๗๓)

พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตเป็นการแสดงให้เห็นร่องรอยของความเชื่อในการให้ความสำคัญต่อระบบเครือญาติเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากระบบความเชื่อดังกล่าวแสดงให้เห็นการเคารพบรรพบุรุษของตนเอง พิธีกรรมจึงเป็นสิ่งที่ปฏิบัติเชื่อถือกันอยู่ในกลุ่มชนที่มีขนบธรรมเนียมประเพณีที่รักษาลักษณะของเผ่าพันธุ์ดั้งเดิมของตนเอง เช่น พิธีเลี้ยงผีปู่ย่า หรือพิธีเลี้ยงผีตระกูลในภาคเหนือ เป็นต้น (ปราณี วงษ์เทศ, ๒๕๔๓: ๑๑๓)

นอกจากนี้พิธีกรรมที่เกี่ยวกับชีวิตมักเกี่ยวเนื่องกับสิ่งที่วิฤตในชีวิตของมนุษย์เป็นส่วนใหญ่ แต่ทว่าพิธีกรรมดังกล่าวนี้เป็นเรื่องในระดับครอบครัวและปัจเจกบุคคล ซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับชุมชนหรือสังคมใดทั้งสิ้น (ศรีศักร วัลลิโภดม, ๒๕๔๓: ๑๕)

ดังนั้นพิธีกรรมที่เกี่ยวกับชีวิตเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวเนื่องกับบุคคลหรือปัจเจกชน ซึ่งกระทำขึ้นเพื่อการแสดงความเคารพต่อผีอันเป็นบรรพบุรุษของตนเองให้ปกป้องและคุ้มครองตนเองให้มีชีวิตอยู่อย่างปกติสุข และปลอดภัย

๒. พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติ

พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติเป็นพิธีกรรมที่แสดงความเคารพต่อธรรมชาติ เนื่องจากมนุษย์ไม่สามารถกำหนดอนาคตหรือบีบบังคับเอาชนะธรรมชาติได้นั่นเอง การจําแนกนอบน้อมต่อผีจึงบ่งบอกถึงความเข้าใจของมนุษย์ในการเรียนรู้ความเป็นไปของธรรมชาติผ่านมุมมองความเชื่อเรื่องผีอย่างเป็นระบบขั้นตอน ซึ่งมักแสดงออกเป็นรูปธรรมการเคารพธรรมชาติและยกย่องนับถือผีประเภทต่าง ๆ ที่สามารถบันดาลทั้งความสุข ไม่ว่าจะเป็นป่าเขา ต้นไม้ สายน้ำ แผ่นดิน ฯลฯ ด้วยการประกอบพิธีกรรมเช่นไหว้ “อานาจ” ที่สิงสถิตอยู่ในธรรมชาติ (เอกวิทย์ ณ ถลาง: ๒๕๔๔)

นอกจากนี้ในการประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติมักจะเกี่ยวเนื่องกับระบบการผลิตและการประกอบอาชีพของคน เนื่องด้วยสังคมไทยเชื่อว่า ผีมีความสัมพันธ์กับระบบธรรมชาติมีส่วนในการเชื่อมโยงระบบการผลิตและความสัมพันธ์ทางสังคมของคนในชุมชน เช่น ในการปลูกข้าวก็จะมีผีโต้ง หรือผีเสื่อนา ในดงป่าก็จะมีผีเสือดง ในลำน้ำก็จะมีผีเสื้อห้วยคุ้มครองรักษา เป็นต้น

อีกประการหนึ่งพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติเป็นพิธีกรรมที่แสดงให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์และความร่มเย็นเป็นสุขของชุมชนมากกว่าเป็นการใช้พิธีกรรมเพื่ออ้างความชอบธรรมในแง่บุคคล (กฤษติ์ สุนนตา: ๒๕๔๘, ๑๖๒)

ดังนั้นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติจึงเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับชุมชนเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งกระทำขึ้นเพื่อแสดงความเคารพอ่อนน้อมต่อผีที่คนในสังคมเชื่อว่าสามารถบันดาลความอุดมสมบูรณ์ในธรรมชาติที่ส่งผลต่อผลผลิตและปัจจัยต่าง ๆ ที่เอื้อต่อการผลิต อีกทั้งเชื่อว่าการประกอบพิธีกรรมนั้นจะทำให้ผีพอใจ รวมถึงเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจในการทำมาหากิน

จากแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมที่กล่าวมาสรุปได้ว่า พิธีกรรมเป็นการแสดงออกของคนในสังคมที่มีความสำคัญในการสร้างความสัมพันธ์ และความเอื้ออาทร ระหว่างมนุษย์กับผีทั้งหลายให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างปกติสุข อีกทั้งยังเป็นสื่อสำคัญในการถ่ายทอดค่านิยมที่สังคมยกย่องถ่ายทอดอุดมคติที่สร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในสังคมให้สืบเนื่องต่อไป พิธีกรรมจึงเป็นความเชื่อของมนุษย์ที่มีได้เกิดขึ้นอย่างเลื่อนลอยและไร้เหตุผล คนในสังคมสร้างพิธีกรรมขึ้นอย่างมีวัตถุประสงค์ที่แน่นอน การแสดงออกจะเป็นไปในรูปสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ

ทั้งนี้ความเชื่อและพิธีกรรมเป็นการสั่งสมประสบการณ์ การเรียนรู้อันยาวนาน ภายในพิธีกรรมมีทั้ง การเรียนรู้และการถ่ายทอดอยู่ในตัว ซึ่งเชื่อมโยงทุกอย่างด้วยกัน

๒.๑.๒.๓ แนวคิดที่เกี่ยวกับการควบคุมสังคม

การควบคุมทางสังคม หมายถึง กระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการวางแผนในการสั่งสอนอบรม ชักจูง หรือบังคับให้บุคคลปฏิบัติตามประเพณี และคุณค่าของชีวิตของกลุ่มคนหรือสังคม ซึ่งทุกสังคมจำเป็นต้องมีการควบคุมทางสังคมเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย ทั้งนี้ความมีระเบียบเรียบร้อยจะเกิดขึ้นได้โดยที่สมาชิกในสังคมปฏิบัติตามข้อบังคับของสังคม ซึ่งหากทุกคนปฏิบัติหน้าที่หรือบทบาทของตนตามสภาพแล้ว ความเป็นระเบียบในสังคมนั้นจะเกิดขึ้น (สมศักดิ์ วิชิรพันธ์, ๒๕๓๗: ๖๗)

ลักษณะการควบคุมทางสังคมอาจปรากฏในรูปแบบของข้อห้าม เพราะการควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคมที่ไม่เป็นทางการเป็นสิ่งที่ไม่พึงปรารถนาในสังคมยึดถือ ไม่ปฏิบัติสิ่งใดที่เป็นการละเมิดอย่างเด็ดขาด โดยมีระบบคุณค่าทางศาสนาและความเชื่อ วัฒนธรรม จารีตประเพณี ฯลฯ ทำหน้าที่เป็นข้อห้ามในสังคม หรืออาจปรากฏในรูปแบบวิถีชาวบ้าน ซึ่งเป็นบรรทัดฐานทางสังคมที่มีการยึดถือเป็นนิสัยประจำ ไม่มีการบังคับให้ปฏิบัติตาม ขึ้นอยู่กับความพึงพอใจและความยินยอมในการปฏิบัติ แม้วิถีชีวิตชาวบ้านจะเป็นบรรทัดฐานทางสังคมที่มีความสำคัญน้อย แต่มีประโยชน์มากสำหรับการอยู่ร่วมกันเป็นจำนวนมาก (งามพิศ สัตย์สวาง, ๒๕๔๓: ๖๑-๖๕)

อย่างไรก็ตามคนในสังคมก็ใช้ความเชื่อเรื่องผีเป็นการควบคุมทางสังคมได้เช่นกัน เนื่องจากความเชื่อเรื่องผีเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากความกลัวที่อยู่ภายใต้จิตใจของมนุษย์ ฉะนั้นการโน้มน้าวใจด้วยการกล่าวอ้างถึงผี ย่อมทำให้เกิดความสำเร็จ โดยไม่ต้องบังคับฝืนใจให้กระทำตาม คำกล่าวหรือคำสั่งสอนต่าง ๆ

การควบคุมทางสังคมโดยผ่านความเชื่อเรื่องผีสามารถแบ่งเนื้อหาออกเป็น ๓ ประการ ได้แก่ ประการแรก คือ ผีกับการควบคุมพฤติกรรม ประการถัดมา คือ ผีกับความสัมพันธ์ทางระบบเครือญาติ และประการสุดท้าย คือ ผีกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ มีรายละเอียดดังนี้

๑. ฝักกับการควบคุมพฤติกรรม

การควบคุมพฤติกรรม หมายถึง การเรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำ โดยมีความเชื่อพื้นฐานว่ามนุษย์ควรจะมีชีวิตอยู่อย่างมีความสุขซึ่งมีความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผลกรรม บางครั้งอาจเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น (พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์, ๒๕๔๗: ๑๒๕)

การควบคุมพฤติกรรมเป็นการสร้างความเชื่อ ค่านิยม ตลอดจนสถานภาพและบทบาทของบุคคลในสังคม อันเนื่องมาจากการยอมรับทัศนคติ ค่านิยม พฤติกรรมต่าง ๆ อันเกิดจากสิ่งแวดล้อมที่ตนอาศัยอยู่ มีจุดมุ่งหมายที่จะเป็นกระบวนการเชื่อมบุคคลและสังคมเข้าไว้ด้วยกัน เพื่อให้สมาชิกในสังคมเกิดความรับผิดชอบร่วมกัน และผูกพันยึดมั่นในคุณค่าและปฏิบัติตาม ทั้งนี้ อาจกล่าวได้ว่าการควบคุมพฤติกรรมเป็นการจัดระเบียบทางสังคม ที่มีการสร้างและการสอนของสังคมให้กับคนที่มาอยู่ร่วมกัน เพื่อให้ได้รู้จักและเข้าใจและปฏิบัติตามระเบียบได้ในฐานะสมาชิกที่ดีในสังคม (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, ๒๕๒๕)

ดังนั้นการควบคุมพฤติกรรมถือเป็นส่วนหนึ่งของการจัดระเบียบทางสังคมที่สร้างขึ้น เพื่อควบคุมพฤติกรรมคนในสังคมผ่านความเชื่อเรื่องผีที่มีอิทธิพลต่อกลไกการควบคุมสังคมให้มีแบบแผนการประพฤติปฏิบัติที่เป็นไปในทางเดียวกัน

๒. ฝักกับความสัมพันธ์ทางระบบเครือญาติ

ระบบเครือญาติเป็นระบบความสัมพันธ์ขั้นพื้นฐานที่เล็กที่สุดในสังคมและมีความสำคัญมากที่สุดในการเข้าใจสังคมไทย อาจกล่าวได้ว่าลักษณะระบบเครือญาติในที่นี่จะเป็นการเน้นให้เห็นถึงความสัมพันธ์ ระหว่างเครือญาติกับสังคมไทย โดยเฉพาะในระดับสังคมหมู่บ้านในชนบทไทย ซึ่งเครือญาติมีบทบาทอย่างมากในวิถีชีวิตชุมชนหมู่บ้าน ในความเชื่อเรื่องผีก็เช่นกันสามารถแสดงความสำคัญของระบบเครือญาติได้

ความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษแสดงความเชื่อเดิมของหมู่บ้าน คือ ความเชื่อในสายโลหิตเครือญาติมีความผูกพันกับผู้ที่มีชีวิตอยู่และผู้ที่มีชีวิตกับบรรพบุรุษผู้ล่วงลับ ความเชื่อผีปู่ตาตายแสดงถึงความสำคัญของระบบเครือญาติในความคิดของชาวบ้านไทย แสดงว่าหมู่บ้านมีร่องรอยเป็นระบบเครือญาติขยายหรือชาติวงศ์ ชาวบ้านหมู่บ้านเดียวกันถือผีบรรพบุรุษร่วมกันเป็นผีของหมู่บ้าน

อย่างแท้จริง ทั้งนี้ความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษสร้างขึ้นเพื่อกีดกันสิ่งแปลกปลอมภายนอก ในเมื่อผีก็คือสิ่งที่ชาวบ้านสร้างขึ้นก็หมายความว่าชาวบ้านให้ความสำคัญรักษาเชิดชูระบบครอบครัว เครือญาติและชุมชนหมู่บ้าน เชื่อว่าสมาชิกของชุมชนหมู่บ้านมีความผูกพันกันเองเหนียวแน่น มีบรรพบุรุษต้นตระกูลร่วมกัน อีกทั้งชาวบ้านยังต้องปฏิบัติตามคำสอนของบรรพบุรุษและประเพณีอย่างเคร่งครัด มิฉะนั้นจะทำให้ผีบรรพบุรุษโกรธไม่ช่วยเหลือป้องกันภัยอันตรายจากภายนอกหมู่บ้าน และอาจลงโทษก็ได้ ส่วนความเชื่อและการกลัวผีที่ฝังสติดในธรรมชาตินั้นเป็นลักษณะของสังคม อธิบายปรากฏการณ์ธรรมชาติว่าเป็นการกระทำของผี ทำให้ชาวบ้านสงบไม่กระตือรือร้นจะชนะธรรมชาติ (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, ๒๕๒๘: ๑๒)

รังสรรค์ จันดี (๒๕๕๑: ๑๒-๔๕) กล่าวสรุปไว้ว่า คติความเชื่อเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษ แสดงนัยความหมายทางสังคม และสะท้อนถึงระบบความสัมพันธ์ระดับครอบครัว และชุมชนหมู่บ้านอย่างน้อย ๓ ประการดังนี้ ประการแรก คือ การเล็งดูผีปู่ย่า นับเป็นการตอกย้ำความสัมพันธ์ในระบบสายเครือญาติที่มีความผูกพันกันอย่างแนบแน่น และมีความเอื้ออาทรต่อกัน ให้ได้มาพบปะพูดคุย แลกเปลี่ยน ได้ถามสารทุกข์สุขดิบซึ่งกันและกัน ประการที่สอง คือ การสืบผีและการเล็งผีต้องยึดหยุ่นและปรับเปลี่ยนให้คงอยู่ และพยายามดำรงตัวเองเสมอ เช่น ถ้าลูกสาวคนแรกไม่เป็นผู้ทำพิธีสืบผีปู่ย่าก็ให้ลูกสาวคนถัดไปทำหน้าที่เป็นผู้ทำพิธีสืบผีปู่ย่าต่อไป และประการสุดท้าย คือ ระบบเค้าผีแสดงลักษณะทางสังคมเครือญาติ และความมั่นคงของชุมชนในการตั้งถิ่นฐาน ชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานมาอย่างยาวนานและมั่นคง การขยายตัวของสมาชิกจะเกิดขึ้นภายในระบบเครือญาติ

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการนับถือผีนับเป็นเรื่องที่น่าสนใจมาก เนื่องจากความเชื่อในการนับถือผีนั้นมีส่วนสัมพันธ์กับระดับเครือญาติและ โครงสร้างทางสังคมอันมีผลสำคัญที่ช่วยในการควบคุมทางสังคมให้ดำรงอยู่อย่างราบรื่น

๓. ผีกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง การควบคุมดูแล รวมไปถึงการเข้มงวดการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานความยั่งยืนในอนาคต เช่น การกำหนดพื้นที่ป่าไม้ พื้นที่ทำกินของชาวบ้าน การสงวนรักษาหวงห้าม โดยผ่านการตั้งกฎเกณฑ์หรือข้อห้าม

ของชุมชนในลักษณะที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมความเชื่อของชุมชน (กุชงค์ มหาวงศ์นันท์, ๒๕๕๕: ๑๖)

ทรัพยากรธรรมชาติมีบทบาทสำคัญต่อชีวิตความเป็นอยู่ของมวลมนุษย์และประเทศชาติ เนื่องจากทรัพยากรธรรมชาติเป็นสิ่งที่คอยค้ำจุนความเจริญในทุกด้านของมวลมนุษย์ ดังจะเห็นได้ว่าประเทศใดมีทรัพยากรธรรมชาติเป็นจำนวนมากนั้นสะท้อนให้เห็นว่าประเทศนั้นมีความอุดมสมบูรณ์ ส่งผลให้ประชาชนรู้จักหลักการอนุรักษ์หรือการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรนั้นอย่างชาญฉลาดในเชิงการอนุรักษ์ ทำให้ประเทศนั้นมักจะประกอบไปด้วยประชาชนที่มั่งคั่งสมบูรณ์มีความเป็นอยู่สุขสบาย (นิวัต เรืองพานิช, ๒๕๒๘)

การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติตั้งมั่นอยู่บนพื้นฐานของการใช้อย่างยั่งยืนยาวนานที่สุด เพื่อถ่ายทอดให้แก่คนรุ่นหลัง ขณะเดียวกันก็ไม่ทำลายโอกาสของคนรุ่นต่อไปในอนาคต ด้วยการใช้อย่างสิ้นเปลืองน้อยที่สุด หรือสูญเสียน้อยที่สุด ตลอดจนคงความหลากหลายทางชีวภาพเช่นกัน

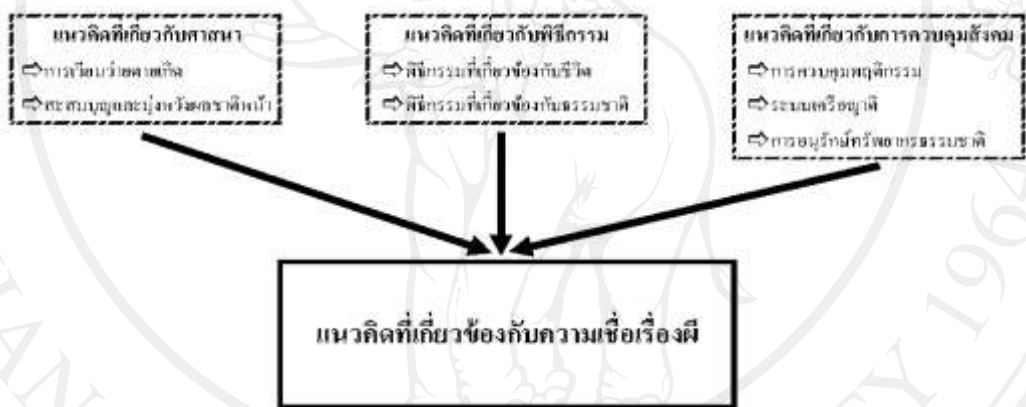
นอกจากนี้การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเป็นการเน้นให้ประชาชนมีส่วนร่วม เช่น การส่งเสริมให้การปลูกป่า การส่งเสริมให้มีการดูแลน้ำ ในวาระและสถานที่ต่าง ๆ รวมไปถึงมีการสนับสนุนให้ชาวบ้านประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีต่าง ๆ ซึ่งนอกจากจะทำให้มีป่าไม้ แม่น้ำลำธารไว้ใช้สอยแล้วยังช่วยให้ทรัพยากรธรรมชาติเกิดความอุดมสมบูรณ์ได้ด้วยและการบำรุงรักษาป่าไม้ แม่น้ำลำธารที่มีอยู่ให้คงสภาพอยู่ต่อไป รวมทั้งผู้ที่เข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าไม้ แม่น้ำลำธารจะต้องมีความระมัดระวังมิให้เกิดความเสื่อมโทรมขึ้นได้ (วินัย วีระวัฒนานนท์ และบานชื่น สีสัน ผ่อง, ๒๕๓๗: ๕๖)

ดังนั้นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ควรตั้งอยู่บนพื้นฐานความยั่งยืนความหลากหลายทางชีวภาพและการนำมาใช้ประโยชน์อย่างคุ้มค่า ด้วยการกำหนดข้อห้าม เช่น การตั้งกฎเกณฑ์ทางสังคมในลักษณะให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมความเชื่อเรื่องผี ทั้งนี้ทรัพยากรธรรมชาติเป็นสิ่งที่มีความสำคัญในการดำรงชีวิต ควรมีการจัดตั้งขอบเขตพื้นที่ของทรัพยากรธรรมชาติ มีการรวมกลุ่มความเชื่อเรื่องผีในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างระมัดระวัง ห้ามบุคคลใดเข้าไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่ดังกล่าวที่เป็นที่อยู่

อาศัยของผี รวมถึงการสงวนรักษาหวงห้ามด้วยการจัดตั้งกฎเกณฑ์ที่อยู่ภายใต้วัฒนธรรมความเชื่อเรื่องผี

จากแนวคิดความเชื่อเรื่องผีที่เกี่ยวกับการควบคุมทางสังคมที่กล่าวมาสรุปได้ว่า การควบคุมทางสังคมเป็นกระบวนการที่ทำให้บุคคลในสังคมประพฤติปฏิบัติตามสิ่งที่สังคมคาดหวังไว้ เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยในสังคมโดยผ่านความเชื่อเรื่องผี

จากการทบทวนแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องผีข้างต้นสามารถสร้างกรอบคิดที่จะใช้ในแนวทางการกำหนดทิศทางการวิจัย ดังแสดงให้เห็นในแผนผัง ๒.๓

แผนผัง ๒.๓ กรอบคิดเรื่อง “แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องผี”

จากแผนผัง ๒.๓ กรอบคิดเรื่อง “แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องผี” สามารถอธิบายได้ว่า ความเชื่อเรื่องผีเป็นความเชื่อพื้นฐานของสังคมไทย ตั้งแต่แรกเริ่มก่อนที่จะรับพุทธศาสนา เป็นศาสนาหลัก อันมีหลักคำสอนเกี่ยวกับการเวียนว่ายตาย และการสะสมบุญและมุ่งหวังผลชาติหน้าที่ดีกว่าชาตินี้ จึงเกิดการผสมผสานกับความเชื่อเรื่องผี อีกทั้งความเชื่อเรื่องผี ทำให้เกิดพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับผีในท้องถิ่น ได้แก่ พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิต และพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ รวมไปถึงความเชื่อเรื่องผีสามารถควบคุมสังคม ด้วยการใช้อำนาจของผีในการควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคมให้อยู่ในข้อห้ามที่สังคมกำหนดขึ้น ดังนั้นแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องผีสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ความเชื่อเรื่องผีที่ปรากฏในคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือได้อย่างเป็นระบบ

๒.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในส่วนนี้ผู้วิจัยจะกล่าวถึงงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็น ๒ ประเด็น ได้แก่ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบรรดาศาสตร์ชาติพันธุ์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องผี ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

๒.๒.๑ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบรรดาศาสตร์ชาติพันธุ์

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบรรดาศาสตร์ชาติพันธุ์ที่ผ่านมา มีการศึกษากลุ่มคำศัพท์ เช่น คำเรียกสี คำเรียกญาติ คำเรียกกรส และคำเรียกอาหาร เป็นต้น ทั้งนี้ผู้วิจัยเลือกบททวนงานวิจัยเกี่ยวกับบรรดาศาสตร์ชาติพันธุ์ที่ใช้วิธีวิเคราะห์ห้วงคำประกอบทางความหมาย และวิธีการจำแนกประเภท เพื่อเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูลคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือ มีรายละเอียดดังนี้

๒.๒.๑.๑ วิภัสรินทร์ ประพันธ์ศิริ (๒๕๓๕) ศึกษาเรื่อง “คำเรียกญาติในภาษาคำเมือง: การวิเคราะห์ทางบรรดาศาสตร์ชาติพันธุ์” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการดังนี้ ประการที่ ๑ คือ เพื่อวิเคราะห์ความหมายแก่นของคำเรียกญาติในภาษาคำเมือง โดยวิธีการวิเคราะห์ห้วงคำประกอบ ประการที่ ๒ คือ เพื่อวิเคราะห์การใช้คำเรียกญาติดังกล่าวในแวดวงอื่น ได้แก่ การใช้เป็นสรรพนาม และคำเรียกขานในหมู่คนที่เป็ญาติ ไม่ใช่ญาติ และการใช้อุปถัมภ์ และประการที่ ๓ คือ เพื่อแสดงให้เห็นว่าความหมายและการใช้คำเรียกญาติในภาษาคำเมืองสะท้อนให้เห็นลักษณะสำคัญบางประการในวัฒนธรรมล้านนา

ผลการศึกษาพบว่า คำเรียกญาติในภาษาคำเมืองอาจจำแนกให้เห็นความแตกต่างกันในความหมายแก่นด้วยมิติทางความหมาย ๔ มิติ ในภาษาเชียงราย และลำปาง คำเรียกญาติต่างกันในเรื่อง รุ่นอายุ สายเลือด อายุ และเพศ ส่วนความแตกต่างกันในความหมายแก่นด้วย ๕ มิติ ในภาษาเชียงใหม่ และลำพูน คำเรียกญาติแตกต่างกันในเรื่อง รุ่นอายุ สายเลือด อายุ เพศ และฝ่ายพ่อ/แม่ ซึ่งในรายละเอียดคำเรียกญาติในภาษาคำเมืองทั้ง ๔ จังหวัด มีทั้งลักษณะร่วมกันและต่างกัน ลักษณะร่วมกัน ได้แก่ การใช้คำเรียกญาติประเภทเดียวกันในความหมายเหมือนกัน ส่วนลักษณะต่างกัน ได้แก่ การใช้คำเรียกญาติซึ่งมีความหมายละเอียดที่ต่างกันในเรื่องเพศ และฝ่ายพ่อ/แม่

การนำคำเรียกญาติไปใช้เป็นสรรพนามและคำเรียกขานในหมู่คนที่เป็ญญาติ และไม่ใช่ญาติ พบว่าคำเรียกญาติในรุ่นอายุสูงกว่าหรือมีอายุมากกว่าตัวเองมีการนำไปใช้มากกว่าคำเรียกญาติในรุ่นอายุต่ำกว่าหรือมีอายุน้อยกว่า เช่น คำว่า “พ่อ” และ “แม่” จะเป็ญสรรพนามและคำเรียกขานบ่อยมากกว่า “ลูก” เป็นต้น ทั้งนี้สะท้อนให้เห็นถึงลักษณะสำคัญประการหนึ่งในวัฒนธรรมล้านนา คือ “ระบบอาวุโส” สำหรับการใช้เป็นอุปสรรคณ์พบว่า คำว่า “แม่” ใช้มากที่สุด โดยเฉพาะในความหมาย “ใหญ่” “สำคัญ” “ต้นกำเนิด” “ผู้ใหญ่” เช่น คำว่า “แม่โจ้” ในภาษาลำพูนหมายถึงนิ้วแม่มือ ซึ่งคำคู่กันคือ “พ่อ” ไม่ปรากฏ หลักฐานนี้แสดงให้เห็นถึง “การเน้นฝ่ายแม่” หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือบทบาทของฝ่ายหญิงมีความสำคัญมากกว่าฝ่ายชาย

สำหรับวัฒนธรรมที่สะท้อนจากคำเรียกญาติในภาษาคำเมือง สะท้อนให้เห็นลักษณะสำคัญของวัฒนธรรมล้านนา ได้แก่ ระบบอาวุโส หรือ เน้นความแตกต่างของอายุ นอกจากนี้คำเรียกญาติ ยังแสดงให้เห็นว่า ลักษณะการเน้นฝ่ายแม่ของวัฒนธรรมล้านนาที่อาจจะเป็นไปได้ว่าเคยมีมาแต่เดิมนั้น ปัจจุบันก็ยังคงมีอยู่อย่างเบาบาง และบทบาทลักษณะนี้กำลังลดความสำคัญลงกลายเป็นระบบเครือญาติแบบไม่เน้นฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง

๒.๒.๑.๒ สุภมาศ เอ่งฉ้วน (๒๕๓๗) ศึกษาเรื่อง “คำเรียกญาติภาษาจีนฮกเกี้ยนในภาคใต้ของประเทศไทย และเกาะปีนัง” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการดังนี้ ประการที่ ๑ คือ เพื่อศึกษาคำเรียกญาติในภาษาจีนฮกเกี้ยน ๕ ถิ่น ในประเทศไทย และในเกาะปีนัง ประเทศมาเลเซีย โดยวิธีการวิเคราะห์ห้วงค์ประกอบ ประการที่ ๒ คือ เพื่อเปรียบเทียบคำเรียกญาติภาษาจีนฮกเกี้ยนถิ่นต่าง ๆ และประการ ๓ คือ เพื่อชี้ให้เห็นลักษณะสำคัญบางประการในวัฒนธรรมจีนฮกเกี้ยนที่สะท้อนจากความหมายของคำเรียกญาติ

ผลการศึกษาพบว่า มิติความแตกต่างที่ทำให้คำเรียกญาติแต่ละคำในภาษาจีนฮกเกี้ยนแตกต่างกันมี ๖ ประการ คือ รุ่นอายุ สายเลือด อายุ ฝ่ายพ่อ/แม่ เพศ และการแต่งงาน เมื่อเปรียบเทียบการใช้คำเรียกญาติและระบบคำเรียกญาติในภาษาจีนฮกเกี้ยนทั้ง ๕ ถิ่น พบว่ามีความคล้ายคลึงกันและต่างกันเป็นคู่ ดังนี้ เมื่อพิจารณาคุณภาพรวมทั้งญาติพื้นฐานและที่สัมพันธ์โดยการแต่งงาน จังหวัดตรัง และจังหวัดพังงา มีลักษณะคล้ายคลึงกัน เมื่อพิจารณาคู่เฉพาะญาติพื้นฐานพบว่าจังหวัดภูเก็ต และเกาะปีนัง มีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน แต่ต่างกันในเรื่องญาติที่สัมพันธ์โดยการแต่งงาน และถ้าพิจารณาคู่เฉพาะญาติที่สัมพันธ์โดยการแต่งงานแล้วพบว่า จังหวัดกระบี่ และจังหวัดภูเก็ต มีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน แต่ต่างกันในเรื่องญาติพื้นฐาน ส่วนในการใช้คำและระบบคำเรียกญาติ

พื้นฐานในภาษาจีนฮกเกี้ยนจังหวัดกระบี่ และการใช้คำและระบบคำเรียกญาติที่สัมพันธ์ด้วยการแต่งงานในภาษาจีนฮกเกี้ยนในเกาะปีนังจะมีลักษณะที่ไม่คล้ายคลึงกับถิ่นใดเลย

สำหรับวัฒนธรรมที่สะท้อนจากคำเรียกญาติภาษาจีนฮกเกี้ยนทั้ง ๕ ถิ่น สะท้อนให้เห็นลักษณะสำคัญของวัฒนธรรมจีนฮกเกี้ยน ได้แก่ ระบบอาวุโสหรือการเน้นความแตกต่างของอายุนอกจากนี้คำเรียกญาติยังแสดงให้เห็นว่า ลักษณะการเน้นฝ่ายพ่อ และการถือเพศชายเป็นสำคัญของวัฒนธรรมจีนฮกเกี้ยน ก็เป็นลักษณะสำคัญของวัฒนธรรมจีนฮกเกี้ยนของทั้ง ๕ ถิ่น อย่างไรก็ตามจากหลักฐานทางวัฒนธรรมและพฤติกรรมด้านอื่นของคนจีนฮกเกี้ยน แสดงให้เห็นว่า ลักษณะการเน้นฝ่ายพ่อและการถือเพศชายเป็นสำคัญของวัฒนธรรมจีนฮกเกี้ยนใน ๔ ถิ่น ในประเทศไทยที่เคยมีมาแต่เดิมนั้น ปัจจุบันบทบาททางสังคมนี้กำลังลดความสำคัญลงกลายเป็นไม่เน้นฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง อันเนื่องมาจากอิทธิพลของการสัมผัสภาษากับภาษาไทย แต่การให้ความสำคัญระบบอาวุโส ก็ยังคงเป็นลักษณะที่สำคัญของวัฒนธรรมจีนฮกเกี้ยนใน ๔ ถิ่น ในประเทศไทย สำหรับเกาะปีนัง ทั้งลักษณะการให้ความสำคัญกับระบบอาวุโสหรือการเน้นความหมายแตกต่างของอายุ และการเน้นฝ่ายพ่อ และการถือเพศชายเป็นสำคัญ ก็ยังคงเป็นลักษณะสำคัญของวัฒนธรรมจีนฮกเกี้ยนในเกาะปีนัง ไม่มีการเปลี่ยนแปลง ถึงแม้จะมีการสัมผัสภาษามาลายู

๒.๒.๑.๓ อัญชลิกา ภาสุกกิจ (๒๕๔๓) ศึกษาเรื่อง “คำเรียกรสในภาษาไทยถิ่น” มีวัตถุประสงค์ ๒ ประการดังนี้ ประการแรก คือ เพื่อวิเคราะห์คำเรียกรสในภาษาไทยถิ่นกรุงเทพฯ เชียงใหม่ อุบลราชธานี และนครศรีธรรมราช โดยการจำแนกประเภทและวิเคราะห์ความหมายด้วยวิธีการวิเคราะห์องค์ประกอบเพื่อหาระบบคำชุดนี้ และประการสุดท้าย คือ เปรียบเทียบระบบคำเรียกรสในภาษาไทยถิ่น เพื่อระบุลักษณะของความต่างและความเหมือน

ผลการศึกษาพบว่า ในภาษาไทยถิ่น ๔ ถิ่น มีคำเรียกรสพื้นฐานที่แสดงประเภทรส ๘ ประเภทเหมือนกัน โดยคำเรียกรสดังกล่าวได้แก่ คำเรียกรสประเภท เปรี้ยว หวาน เค็ม ขม เผ็ด จืด ฝาด และ มัน ภาษาไทยบางถิ่นมีประเภทรสพื้นฐานมากกว่าถิ่นอื่น คือ ภาษาไทยเชียงใหม่ มีคำเรียกรสพื้นฐานเรียกประเภทรส ซีน และเผื่อน และภาษาไทยอุบลราชธานี มีการใช้คำเรียกรสพื้นฐานประเภทซึ้น เผื่อน และฮิน คำเรียกรสพื้นฐานทั้งหมดที่พบมีความแตกต่างกันด้วย ๘ มิติแห่งความแตกต่าง ได้แก่ ปุ่มรับรสและตำแหน่งของปุ่มรับรส ความเป็นกรด รสที่ลิ้น ความแสบร้อน ความพะอืดพะอม ความชาลิ้น การรับรู้ทางจมูก และความมัน

เมื่อพิจารณาคำเรียกรสไม่พื้นฐานและกลวิธีการสร้างคำเรียกรสไม่พื้นฐานในภาษาไทย ๔ ถิ่นแล้ว พบว่า ภาษาไทยโดยรวมมีกลวิธีการสร้างคำเรียกรสไม่พื้นฐานทั้งหมด ๖ กลวิธี ได้แก่ กลวิธีแรก คือ การผสมคำเรียกรสพื้นฐานสองคำเข้าด้วยกันเพื่อระบุคุณสมบัติของเนื้อรส เช่น เป็รียวหวาน กลวิธีที่สอง คือ การผสมคำว่า “ออก” กับคำเรียกรสพื้นฐานเพื่อระบุความเข้มข้นน้อยของรส เช่น ออกเผ็ด กลวิธีที่สาม การผสมคำเรียกรสพื้นฐานกับคำขยายแสดงการรับรู้ทางประสาทสัมผัสอื่น เช่น จืดหอม กลวิธีที่สี่ การซ้ำคำแบบเสียงวรรณยุกต์ไม่เปลี่ยนเพื่อระบุความไม่เข้มข้นของรส เช่น ซีน ๆ กลวิธีที่ห้า การผสมคำเรียกรสกับคำขยายเพื่อความเข้มข้นของรส เช่น หวานเจี๊ยบ และกลวิธีสุดท้าย การซ้ำคำแบบเสียงวรรณยุกต์เปลี่ยนเพื่อระบุความเข้มข้นมากของรส เช่น เพื่อน-เพื่อน ทั้งนี้ภาษาไทยแต่ละถิ่นมีการเลือกใช้วิธีมากน้อยแตกต่างกัน

เมื่อเปรียบเทียบรสเด่นในแต่ละถิ่นพบว่าในภาษาไทยถิ่นกรุงเทพฯ ๑ รสเด่น คือ คำเรียกรสหวาน สำหรับภาษาไทยถิ่นเชียงใหม่ และภาษาไทยถิ่นอุบลราชธานี รสเด่น คือ คำเรียกรสเป็รียว และภาษาไทยถิ่นนครศรีธรรมราช มีรสเด่น คือ คำเรียกรสเผ็ด รสเด่นในแต่ละท้องถิ่นเป็นรสที่มีมาจากอาหาร สมุนไพร หรือพืชผักที่มีอยู่มากในแต่ละท้องถิ่น ซึ่งแสดงให้เห็นว่ารสเด่นเป็นเรื่องของสภาพทางภูมิศาสตร์ นอกจากนี้ยังพบว่า ผู้บอกภาษาทั้ง ๔ ถิ่นมีทัศนคติด้านบวกต่อรสมัน ส่วนทัศนคติในด้านลบพบว่าผู้บอกภาษาไทยถิ่นเชียงใหม่มีทัศนคติในด้านลบต่อรสขื่น และรสฝื่อน ผู้บอกภาษาไทยถิ่นอุบลราชธานีมีทัศนคติในด้านลบต่อรสขื่น รสฝื่อน และรสฮีน สำหรับคำเรียกรสในภาษาไทย ๔ ถิ่น แสดงให้เห็นว่า การที่กลุ่มคนที่มีถิ่นที่อยู่ซึ่งมีสภาพทางภูมิศาสตร์ต่างก็สื่อสารกันเข้าใจได้ ย่อมมีคำเรียกรสแตกต่างกันได้เนื่องจากมีทรัพยากรอาหารและวัฒนธรรมการกินที่แตกต่างกัน

๒.๒.๑.๔ ศศิธร สนิถาวรกุล (๒๕๔๗) ศึกษาเรื่อง “วิธีการกินและความเชื่อของคนไทยที่สะท้อนจากชื่ออาหารไทยที่ใช้ในเทศกาลงานพิธีแบบดั้งเดิม” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการดังนี้ ประการที่ ๑ คือ เพื่อวิเคราะห์รูปแบบของชื่ออาหารไทยที่ใช้ในเทศกาลงานพิธีแบบดั้งเดิมของไทย ประการที่ ๒ คือ วิเคราะห์ความหมายตรงของชื่ออาหารไทยเพื่อจัดประเภทของอาหารไทยตามองค์ประกอบของความหมายในมิติต่าง ๆ และประการที่ ๓ คือ เพื่อวิเคราะห์ความหมายแฝงที่อยู่ในชื่อของอาหารไทย เพื่อตีความค่านิยมและความเชื่อของคนไทย

ผลการศึกษารูปแบบชื่ออาหารไทย ซึ่งมีชื่อของหวานจำนวน ๔๔ ชื่อ และชื่อของคาวจำนวน ๑๕ ชื่อพบว่า ชื่อของอาหารหวาน มี ๔ รูปแบบ ได้แก่ รูปแบบที่ ๑ ชื่อของหวานที่ประกอบด้วย

ส่วนหลักเท่านั้น ซึ่งอาจเป็น (คำแสดงลักษณะ/ชื่อเฉพาะ) เช่น เม็ดขนุน กาละแม รูปแบบที่๒ ชื่อของหวานที่ประกอบด้วยส่วนหลัก(คำแสดงลักษณะ/วัตถุคิ) + ส่วนขยาย (คำแสดงคุณสมบัติ/กรรมวิธีเฉพาะ) เช่น ทองหยิบ กล้วยฉาบ รูปแบบที่๓ ชื่อของหวานที่ประกอบด้วยส่วนเสริมหน้า (คำว่า“ขนม”) + ส่วนหลัก (คำแสดงลักษณะ/วิธีทำ/ชื่อเฉพาะ) + ส่วนขยาย (คำแสดงคุณสมบัติ) เช่น ขนมฝิง ขนมชั้น และรูปแบบสุดท้าย ชื่อของหวานที่ประกอบด้วยส่วนเสริมหน้า (คำว่า“ขนม”)+ส่วนหลัก (คำแสดงลักษณะ/วิธีทำ/ชื่อเฉพาะ)+ส่วนขยาย (คำแสดงคุณสมบัติ) เช่น ขนมต้มแดง ขนมต้มนี้อ่อน ส่วนรูปของชื่อของหวาน มี ๓ รูปแบบ คือ รูปแบบที่๑ ชื่อของหวานประกอบด้วยส่วนหลัก (คำแสดงชนิดของหวาน) เช่น ห่อหมก รูปแบบที่๒ ชื่อของหวานที่ประกอบด้วยส่วนหลัก (คำแสดงชนิดของหวาน/ชนิดส่วนประกอบหลัก)+ส่วนขยาย (คำแสดงวิธีทำ/ประเภทย่อย) เช่น ไข่เจียว หมี่กะทิ และรูปแบบสุดท้ายชื่อของหวานที่ประกอบด้วยส่วนหลัก (คำแสดงชนิดของหวาน/ชนิดส่วนประกอบหลัก) + คำขยาย (คำแสดงวิธีทำ/ประเภทย่อย)+ส่วนเสริมท้าย (คำแสดงส่วนประกอบเสริม) เช่น หมูผัดกุ้ง แกงเลี้ยงนพเก้า

สำหรับการวิเคราะห์ความหมายตรงของชื่อของหวาน ใช้วิธีการวิเคราะห์องค์ประกอบพบว่าชื่อของหวานทั้งหมดแตกต่างกันใน ๔ มิติ ได้แก่ มิติที่๑ มิติเรื่อง “อิทธิพลต่างประเทศ” ซึ่งมีอรรถลักษณะ [+ไทย] และ [+อิทธิพลต่างประเทศ] มิติที่๒ มิติเรื่อง “วิธีการทำ” [+ต้ม] [+เป็ยก] [+นึ่ง] [+ผัด] [+ปิ้ง] [+ทอด] [+กวนแป้ง] [+เข้าไข่เชื่อม] [+อบ/ผิง] และ [+บวด] มิติที่๓ มิติเรื่อง “วัตถุดิบ” ซึ่งมีอรรถลักษณะ [+แป้ง] [+น้ำตาล] [+มะพร้าว] [+ข้าวเหนียว] [+ถั่วลิสง] [+ไข่] [+กล้วย] [+งา] [+หัวผักกาด] [+ข้าวตอก, ข้าวเม่า, ถั่ว, งา] [+ลูกแป้งข้าวหมาก, น้ำข้าวหมาก] [+น้ำดอกอัญชัญ, น้ำมะนาว] [+ข้าวตอก] [+เม็ดแดงโม] [+น้ำวนิลา] [+เกลือ] [+ผงจันทน์เทศ] [+แป้งทองหยอด] [+เม็ดขนุน] และ [+ฟักทอง] และมิติสุดท้าย มิติเรื่อง “คุณสมบัติ” ซึ่งมีอรรถลักษณะ [+สามลูกติดกัน] สำหรับอาหารหวานพบว่ามีความแตกต่างกันใน ๓ มิติ ได้แก่ มิติที่๑ มิติเรื่อง “ประเภท” ซึ่งมีอรรถลักษณะ [+กับข้าว] และ [+อาหารหลัก] มิติที่๒ มิติเรื่อง “วิธีการทำ” ซึ่งมีอรรถลักษณะ [+ต้ม] [+นึ่ง] [+หุง] [+กวน] [+ทอด] [+ยำ] และ [+ผัด] และมิติสุดท้าย มิติเรื่อง “วัตถุดิบเฉพาะ” ซึ่งมีอรรถลักษณะ [+กุ้ง] [+ผัก] [+วุ้นเส้น] [+ไก่] [+เครื่องแกง] [+เส้นขนมจีน] [+ข้าว] [+ธัญพืช] [+ไข่] [+กะปิ] [+ปลา] [+ปูทะเล] [+เป็ด] [+มะเขือ] [+เส้นหมี่] [+กะทิ] [+หมู] และ [+หัวหมู]

ส่วนการวิเคราะห์ด้านความหมายแฝง เพื่อตีความเรื่องความเชื่อของคนไทยพบว่า คำนิยามและความเชื่อที่สะท้อนอยู่ในชื่อดังกล่าว ๓ เรื่อง ได้แก่ คำนิยามและความเชื่อเรื่องความยั่งยืนและ

ยาวนาน ความรักใคร่สามัคคี ความมั่งคั่ง ร่ำรวย ความสง่างาม ความเจริญรุ่งเรืองในชีวิต ความอุดมสมบูรณ์ และความศรัทธาในศาสนา

๒.๒.๑.๕ วาทิต พุ่มอยู่ (๒๕๔๘) ศึกษาเรื่อง “การศึกษาคำเรียกข้าวและระบบมโนทัศน์เรื่องข้าวในภาษาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตามแนวบรรพชีวินวิทยา” มีวัตถุประสงค์ ๒ ประการดังนี้ ประการแรก คือ เพื่อวิเคราะห์ห้วงคำประกอบทางความหมายของคำเรียกข้าวในภาษาเวียดนาม มาเลย์ พม่า ม้งและไทย และประการสุดท้าย คือ เพื่อเปรียบเทียบความหมายของคำว่าข้าวของคำเรียกข้าว และระบบมโนทัศน์เรื่องข้าวในภาษาดังกล่าว

ผลการศึกษาพบว่าคำเรียกข้าวในภาษาทั้ง ๕ สามารถแบ่งได้ตามลำดับความสัมพันธ์ทางความหมายออกเป็น คำเรียกข้าวบอกหมวด และคำเรียกข้าวเฉพาะเจาะจง ซึ่งโดยรวมมีจำนวนไม่เท่ากัน อย่างไรก็ตามเมื่อแยกประเภทคำเรียกข้าวพบว่า ภาษาส่วนใหญ่ คือ ภาษามาเลย์ พม่า และม้ง มีคำเรียกข้าวบอกหมวดจำนวน ๓ คำเท่านั้น ได้แก่ คำเรียกข้าวที่หมายถึง พืช และคำเรียกข้าวที่ไม่ใช่พืชและอาหาร แต่หมายถึงผลผลิตของพืชหรือวัตถุดิบของอาหาร ส่วนภาษาเวียดนามมีคำเรียกข้าวบอกหมวด ๕ คำ ได้แก่ คำเรียกข้าวที่หมายถึงพืช คำเรียกข้าวที่หมายถึงอาหาร คำเรียกข้าวที่ไม่ใช่พืชและอาหาร คำเรียกข้าวที่หมายถึงข้าวต้ม และคำเรียกข้าวที่หมายถึงข้าวเหนียวนึ่งสุก ในขณะที่ภาษาไทยมีคำเรียกข้าวบอกหมวดเพียง ๑ คำ ได้แก่ คำว่า “ข้าว” ซึ่งหมายถึง ข้าวในทุกลักษณะ

เมื่อวิเคราะห์ห้วงคำประกอบทางความหมายของคำเรียกข้าวของภาษาทั้ง ๕ พบว่า ภาษาทั้ง ๕ มีการแยกความแตกต่างทางความหมายของคำเรียกข้าวโดยมิติแห่งความแตกต่างที่สำคัญซึ่งเป็นลักษณะร่วมของภาษาทั้ง ๕ คือ มิติเรื่องความเป็นพืช และมิติเรื่องความเป็นอาหาร และมีมิติแห่งความแตกต่างในเรื่องการขยายพันธุ์ และในเรื่องการปรุงสุก

ทางด้านระบบมโนทัศน์เรื่องข้าวในภาษาทั้ง ๕ พบว่า มีเพียงผู้พูดภาษาไทยเท่านั้นที่มองเห็นข้าวในรูปร่างลักษณะแตกต่างกันเป็นสิ่งเดียวกัน โดยสะท้อนจากการที่มีคำเรียกข้าวบอกหมวดเพียงคำเดียว และคำเรียกข้าวบอกหมวดเพียงคำเดียวในภาษาไทยยังสามารถใช้เป็นคำในระดับรูปชีวิตของคำเรียกข้าวทั้งหมดได้ด้วย ส่วนภาษาอื่นพบว่าผู้บอกภาษาเหล่านั้นมองเห็นข้าวที่มีรูปร่างลักษณะแตกต่างกันเป็นสิ่งของคนละสิ่งกัน สะท้อนจากการที่มีคำเรียกข้าวบอกหมวด

มากกว่าหนึ่งคำ และเมื่อต้องการกล่าวถึงรูปชีวิตของคำเรียกขานทั้งหมดจะต้องนำคำอื่นที่ไม่ใช่คำเรียกขานมาใช้

๒.๒.๑.๖ มนสิการ เสงสุวรรณ (๒๕๕๐) ศึกษาเรื่อง “คำเรียกประเภทผีของคนไทยในชุมชนวัดสวนแก้ว ต.บางเลน อ.บางใหญ่ จ.นนทบุรี: การศึกษาเชิงอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการดังนี้ ประการที่ ๑ คือ เพื่อวิเคราะห์ห้วงค์ประกอบทางความหมาย ประการที่ ๒ คือ เพื่อวิเคราะห์ระบบและจัดจำพวกประเภทผีตามผลการวิเคราะห์ในประการที่ ๑ และประการที่ ๓ คือ เพื่อวิเคราะห์ความหมายของคำเรียกประเภทผี และตีความเกี่ยวกับทัศนคติเรื่องผีของคนไทย

ผลการศึกษาพบว่าคำเรียกประเภทผี ๕๕ คำ ซึ่งแทนคำเรียกผีทั้งหมด ๕๒ ประเภท ทั้งนี้เนื่องจากมีบางคำอ้างถึงผีประเภทเดียวกัน จากการวิเคราะห์ห้วงค์ประกอบทางความหมาย คำเรียกประเภทผีต่างกัน ๑๐ มิติ คือ มิติ “ตัวตน” “สภาพ” “ศิร้าย” “ลักษณะการตาย” “ที่อยู่” “หน้าที่” “อายุ” “อาหาร” “เพศ” และ “ลักษณะพิเศษ” มิติเด่นที่ครอบคลุมทุกคำได้แก่ “ตัวตน” “สภาพ” และ “ศิร้าย”

เมื่อนำคำเรียกประเภทผีมาจัดจำพวกแบบชาวบ้านพบว่า คำเรียกประเภทผีแบ่งประเภทตามลำดับขั้นได้ ๕ ลำดับ คือ ลำดับจุดเริ่มต้นหนึ่งเดียว ลำดับรูปแบบชีวิต ลำดับบอกหมวด ลำดับเฉพาะเจาะจงและลำดับลักษณะพิเศษ โดย จุดเริ่มต้นหนึ่งเดียว มีคำเรียกประเภทผีเพียงคำเดียว คือ ผี๑ (สิ่งที่ไม่เห็นตัว สามารถปรากฏกายได้เมื่อต้องการ เนรมิตรูปให้เป็นแบบใดก็ได้ มีอยู่ในทุกสรรพสิ่งไม่ว่าจะมีชีวิตหรือไม่มีชีวิต) ลำดับรูปแบบชีวิต มีคำเรียกประเภทผี ๒ คำ คือ ผี๒ (ผีที่จับต้องได้และมีอำนาจมากกว่าความสามารถของคน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับร่างกายคน แต่ตรงข้ามกับคำว่าวิญญาณ ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่มีตัวตน จับต้องไม่ได้) และวิญญาณ ลำดับบอกหมวด มีคำเรียกประเภทผี ๓ คำ คือ ผี๓ (ผีที่สิงอยู่ในร่างกายของมนุษย์) ผีสาวเทวดา และผีห้าซาดาน/ภูตผีปีศาจ ลำดับเฉพาะเจาะจง มีคำเรียกประเภทผี ๓๓ คำ คือ ผีห้า นางไม้ ผีเงือก ผีตายโหง เปรด ยมบาล ยมทูต ผีเร่รอน ปีศาจ แม่นางนง เทพารักษ์/รุกขเทวดา ภูโสมm เจ้าเขา เจ้าป่า แม่โพสพ แม่พระคงคา แม่พระธรณี เทวดา พระเสื้อเมือง เจ้าแม่ เจ้าพ่อ เจ้าที่/เจ้าที่เจ้าทาง พระภูมิ ผีบ้านผีเรือน แม่ชื่อนางกวัก กุมารทอง รักยม ผีคู่เลือด กระสือ กระหัง ปอบ ลูกกรอก ลำดับลักษณะพิเศษ มีคำเรียกประเภทผี ๑๓ คำ คือ เจ้าแม่ไทร เจ้าแม่มะขาม นางตานี นางตะเคียน ผีป่า ผีทะเล ผีน้ำ/พรายน้ำ/ผีพราย ผีตายห้องกลม ภูต เทพธิดา/นางฟ้า ผีดิบ แดร์กควิลลา ผลการวิเคราะห์ระบบความหมายของคำ

เรียกประเภทผีของคนไทยทำให้เห็นว่าคนไทยนั้นมองสิ่งที่เหนืออำนาจการควบคุมของมนุษย์ทั่วไปเป็น ผี๑ ทั้งสิ้น และยังยึดตัวตนของคนเป็นที่ตั้งเพื่อสร้างผีให้มีลักษณะรูปร่าง เพศ อายุ เหมือนคน ต้องการอาหารและที่อยู่อาศัย อีกทั้งมีการกระทำความดีและความชั่ว ได้เช่นเดียวกับคน

สำหรับทัศนคติของคนไทยต่อผีซึ่งสะท้อนในความหมายของคำเรียกประเภทผี แสดงให้เห็นว่า แม้คนไทยเชื่อว่าผีมีรูปแบบการดำรงอยู่เช่นเดียวกับคน มีความเป็นอยู่ใกล้ชิดกับคนในสภาพแวดล้อมเดียวกัน แต่คนไทยยังมีทัศนคติทางลบต่อผี เพราะเห็นว่าผีส่วนใหญ่เป็นสิ่งที่น่ากลัว น่ารังเกียจ เพราะรูปร่างน่าตาน่ากลัวและมีพฤติกรรมที่ชอบสร้างความเดือดร้อนให้กับคน แม้ว่าจะมีผีบางประเภทที่ใจดีมีรูปร่างหน้าตาสวยงาม เช่น เทพธิดา/นางฟ้า เป็นต้น นอกจากนี้คนไทยมองว่าผีเป็นสิ่งที่เห็นแก่สินบนทำงานตามที่จ้างวาน อีกทั้งด้วยอำนาจและการขาดหลักฐานพิสูจน์ทางวิทยาศาสตร์อย่างเพียงพอ คนจึงนำผีมาใช้เป็นเครื่องควบคุมสังคมด้วยการสร้างเงื่อนไขไว้ว่า ถ้าผู้ใดประพฤติตนผิดจากข้อกำหนดย่อมต้องถูกลงโทษจากผีที่อ้างถึง ซึ่งการใช้ผีเป็นเครื่องมือควบคุมสังคมได้มาจากทัศนคติที่ว่าผีมีอำนาจ โดยผีดีจะคุ้มครองคนดีและลงโทษผู้ประพฤติชั่ว ส่วนผีที่ไม่ดีมุ่งจะทำร้ายทั้งผู้ประพฤติดีและผู้ประพฤติชั่ว นอกจากนี้ยังมีการใช้เปรียบเปรยคำหั้นคนที่ไม่ดีด้วยคำเรียกประเภทผีอย่างเช่น เปรต กระสือ เป็นต้น

๒.๒.๑.๗ โกลินทร์ ปัญญาธิลิน (๒๕๕๒) ศึกษาเรื่อง “การศึกษาคำเรียกการทำอาหารในภาษาไทยถิ่นเหนือตามแนวบรรพชีวินวิทยา” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการดังนี้ ประการที่๑ คือ เพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบทางความหมายของคำเรียกการทำอาหารในภาษาไทยถิ่นเหนือ ประการที่๒ คือ เพื่อวิเคราะห์มิติแห่งความแตกต่างของความหมายที่ปรากฏในระบบการทำอาหารชาวล้านนา โดยตีความจากผลการวิเคราะห์ในประการที่๑ และประการที่๓ คือ เพื่อวิเคราะห์วัฒนธรรมการกินของชาวล้านนาที่สะท้อนให้เห็นจากผลการวิเคราะห์ในข้อ๒

ผลการศึกษาพบว่าคำเรียกการทำอาหารมีทั้งสิ้น ๔๘ คำ เมื่อวิเคราะห์องค์ประกอบทางความหมายพบว่า คำเรียกการทำอาหารมีความแตกต่างกันใน ๕ มิติ คือ “จุดประสงค์” “วิธีทำให้กินได้” “น้ำ” “น้ำมัน” “เวลา” “การใช้พริกแกง” “ชนิดพริกแกง” “วัสดุอุปกรณ์” และ “วัตถุดิบ”

เมื่อนำคำเรียกการทำอาหารมาวิเคราะห์การจัดพวกแบบชาวบ้านพบว่า คำเรียกการทำอาหารแบ่งประเภทขึ้นได้ ๔ ชั้น เริ่มจากจุดเริ่มต้นหนึ่งเดียว คือ “เญะ-กิน” หรือ “ทำอาหาร” ซึ่งเป็นคำที่อยู่ในระดับสูงสุดครอบคลุมโน้ตสนั่นทั้ง ๔๗ คำที่เหลือ ลำดับบอกลมวด ได้แก่ ต้ม หง

หนึ่ง จั๊ว ต้อด ต้า/ญ่า (ทำอาหารให้สุกโดยใช้ความร้อน ใช้เวลาน้อย) ต้า (ทำอาหารให้สุก โดยไม่ใช้ความร้อน ใช้เวลาน้อย) ลาบ หลู้ และหมัก ลำดับเฉพาะเจาะจง ได้แก่ กั้น แก้ง เข้ว จอ จ้อ จ่อม จิ้น เจ้ว คอง ปั้ง ผัด/โซ้/ซัว มอบ/มอก ญ่าง ญา (ทำอาหารให้สุกด้วยความร้อนโดยใช้น้ำ ใช้ เวลาปานกลาง) ลวก ลวน ลู้ หมัก หลาม หล่า อ้อก อ่อง (ทำอาหารให้สุกด้วยความร้อนโดยไม่ใช้ทั้ง น้ำและน้ำมัน ใช้เวลาน้อย) อ่อง (ทำอาหารให้สุกด้วยความร้อนโดยใช้น้ำเล็กน้อย ใช้เวลานาน ใช้ ไฟอ่อน) เผา/แอน แอ้บ ฮ้วม ฮม ฮ้า ฮิง และลำดับลักษณะพิเศษ ได้แก่ อู้ด อ่อม อับ ฮุ่ม หลน และ ป่าม

จากการวิเคราะห์มิติแห่งความแตกต่างทำให้สามารถสังเคราะห์ระบบการทำอาหารและ ภาพรวมขั้นตอนการทำอาหารของชาวล้านนา โดยเริ่มต้นจากขั้นตอนการเตรียม ขั้นตอน การทำอาหาร และหลังขั้นตอนการทำอาหาร

สำหรับการวิเคราะห์วัฒนธรรมการกินของชาวล้านนาพบว่า ในวัฒนธรรมล้านนา เนื้อสัตว์มีความสำคัญเป็นอาหารพิเศษแสดงถึงฐานะหน้าตา และรูปแปรงของกินเนื้อสัตว์กำหนด คำเรียกการทำอาหารเป็นจำนวนมาก ชาวล้านนาไม่นิยมอาหารประเภทมันต์งเช่นชาวตะวันตก มักรับประทานที่มีรสชาติจากธรรมชาติ วัตถุดิบก็มาจากพืชพันธุ์ในธรรมชาติในท้องถิ่นเป็นหลัก ไม่นิยมการปรุงแต่งด้วยกลิ่นสังเคราะห์ นอกจากนี้พริกแกงประเภทต่าง ๆ เป็นวัตถุดิบพื้นฐานที่ อาจใช้ได้เป็นทั้งอาหารและเครื่องปรุง และมีโมทัศน์เรื่องการสุกโดยไม่ผ่านความร้อน อาหาร ประเภทนี้เป็นสัญลักษณ์ของค่านิยมความเป็นชาย

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวกับบรรดาศาสตร์ชาติพันธุ์ดังกล่าวทำให้เข้าใจวิธีการ วิเคราะห์ภาษา ด้วยวิธีการวิเคราะห์ห้วงค์ประกอบทางความหมาย เพื่อหาความเหมือนและความต่าง ของคำเรียกชื่อต่าง ๆ ทั้งนี้งานวิจัยดังกล่าวสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์คำเรียกผี ในภาษาไทยถิ่นเหนือ เพื่อจำแนกประเภทคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือตามองค์ประกอบทาง ความหมาย

๒.๒.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องผี

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องผีมีอยู่จำนวนมาก การศึกษาในลักษณะดังกล่าวล้วนเป็นภาพสะท้อนผีในภาคเหนือได้เป็นอย่างดี มีรายละเอียดดังนี้

๒.๒.๒.๑ **ฉลาดชาย รมิตานนท์ (๒๕๒๗)** ศึกษาเรื่อง “ผีเจ้านาย” มีวัตถุประสงค์ ๗ ประการดังนี้ ประการที่ ๑ คือ เพื่อศึกษาประเพณีการนับถือผี โดยเฉพาะการนับถือผีเจ้านายดำรงอยู่ในสถานะอย่างไร ประการที่ ๒ คือ เพื่อศึกษาโครงสร้างทางระบบความเชื่อทางศาสนาในสังคมไทยว่ามีความสัมพันธ์กันหรือไม่กับโครงสร้างทางเศรษฐกิจ ประการที่ ๓ คือ เพื่อศึกษาในขณะที่ยุคนส่วนใหญ่ในเขตทำการวิจัยนับถือพุทธศาสนาเป็นหลัก เหตุใดการนับถือผีจึงยังเหนียวแน่น ประการที่ ๔ คือ เพื่อศึกษาโครงสร้างหรือการจัดองค์กรของ “สาย” ของคนทรงหรือม้าชีสามสาย ประการที่ ๕ คือ เพื่อศึกษาและบันทึกเปรียบเทียบพิธีกรรมของการทรงเจ้าในสายของคนทรงหรือม้าชีสามคน ประการที่ ๖ คือ เพื่อศึกษาเปรียบเทียบม้าชีสามคน โดยถือลักษณะบางประการ เช่น ความสำคัญและความมีชื่อเสียงของผีที่ม้าเข้าทรง และประการที่ ๗ คือ เพื่อศึกษาภูมิหลังสถานภาพทางสังคมและเศรษฐกิจ การศึกษาของลูกค้า

ผลการศึกษาพบว่า การนับถือผีเจ้านายดำรงอยู่ควบคู่กับความเชื่อแบบพราหมณ์และพุทธเป็นการดำรงอยู่ภายใต้โครงสร้างอันหนึ่งอันเดียวกัน อีกทั้งมีสัมพันธ์ภาพที่ปรากฏให้เห็นในรูปของความสัมพันธ์ในลักษณะการจัดสถานภาพความสูงต่ำ มีการจัดการบังคับบัญชา รวมทั้งแบ่งแยกหน้าที่กันอย่างมีระบบของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายที่ผู้คนในสังคมไทยได้ยกสภาพเป็นตัวบุคคล อีกทั้งระบบความเชื่อทางศาสนาในสังคมไทยมีความสัมพันธ์กับ โครงสร้างเศรษฐกิจ การเมือง การปกครองและการบริหารในสังคมไทย

การดำรงอยู่ของความเชื่อเรื่องผี พราหมณ์ พุทธ และวิทยาศาสตร์ สามารถดำรงอยู่ได้ในสังคมไทยควบคู่กันไปโดยไม่เกิดการหักล้างซึ่งกันและกัน ที่เป็นเช่นนี้เพราะความเชื่อในแนวต่าง ๆ เหล่านั้น เมื่อวิเคราะห์ในเชิงหน้าที่นิยม ต่างก็ทำหน้าที่ในการตอบสนองความต้องการ หรือความจำเป็นของผู้คนในสังคมทั้งทางด้านจิตใจและวัตถุที่แตกต่างกัน ดังนั้นผู้คนที่ใช้ชีวิตอยู่ในสังคมไทยจึงสามารถเลือกที่จะใช้วิธีการหนึ่ง หรือคำอธิบายแนวใดแนวหนึ่งในการแก้ปัญหาในชีวิตของแต่ละคน แต่ละชนชั้นอย่างสอดคล้องกับสถานภาพทางชนชั้นและสถานการณ์ โดยมีโลกทัศน์ที่อาจแตกต่างกันเป็นปัจจัยหนึ่งที่ควบคุมอยู่เบื้องหลัง ด้วยเหตุนี้การถือในอำนาจศักดิ์สิทธิ์เหนือ

ธรรมชาติ เทวดาฟ้าดิน อิทธิฤทธิ์เวทมนตร์คาถา และโดยเฉพาะประเพณีผีเจ้านายจึงยังคงดำรงอยู่ในสังคมปัจจุบัน

การจัดองค์กรของผีเจ้านาย และม้ายี่มีอยู่จริง และสามารถศึกษาและจดบันทึกให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่า มีองค์กรดังกล่าวได้อาศัยประวัติศาสตร์ ตำนาน เข้ามาเป็นพื้นฐาน พร้อมกันนั้นก็พยายามจัดสำนึกของแต่ละสายเข้าไปผูกพันกับประวัติศาสตร์ โดยอ้างอิงถึงวีรบุรุษ บุคคลที่มีชื่อเสียงตามตำนานสถานที่ที่ปรากฏในตำนาน เพื่อให้การดำรงอยู่ของผีเจ้านายในสำนักของคนมีความเป็นจริงเป็นจัง และมีความถูกต้อง ดังนั้นการจัดระบบความสัมพันธ์จึงต้องเป็นไปอย่างไม่วุ่นวายเคร่งครัดตายตัวมีความยืดหยุ่น และในขณะเดียวกันก็เปิดโอกาสให้มีการอ้างอิงอำนาจศักดิ์สิทธิ์แหล่งเดียวกันได้

การศึกษาและบันทึกเกี่ยวกับพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับประเพณีการถือผีเจ้านายก็แสดงให้เห็นถึงรูปแบบที่เหมือนกันในการประกอบพิธีกรรม เช่น การไหว้ครู การแต่งกาย การเข้าทรงประจำวัน เป็นต้น

การศึกษาเปรียบเทียบความสำเร็จและความมีชื่อเสียงของผีเจ้านาย ก็ได้ข้อสรุปว่า “ผีเก่า” ไม่จำเป็นต้องมีจำนวนร่างทรงมาก แต่ “ผีใหม่” อาจได้รับความนิยมมากกว่า ทั้งนี้ส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับบุคลิกภาพและความสามารถของม้ายี่ ที่จะสามารถปรับตัวได้ทันโลก ทันเหตุการณ์ อีกทั้งสามารถจะให้บริการในด้านที่ลูกค้ำมาขอคำปรึกษา หรือขอความช่วยเหลือเล็กน้อยแค่ไหน

ภูมิหลังของลูกค้ำที่ไปขอรับบริการจากเจ้าพ่อมีทุกระดับการศึกษา เศรษฐกิจ และการเมือง ประเด็นสำคัญอยู่ที่ว่าลูกค้ำประเภทใดไปหาใคร ข้อสรุป คือ เจ้าหรือม้ายี่ที่มีระดับการศึกษา และเศรษฐกิจ หรือกล่าวรวมว่ามีโลกทัศน์แบบชาวบ้าน ก็จะมีลูกค้ำเป็นจำนวนมากขึ้น เจ้าหรือม้ายี่ที่มีการปรับระดับโลกทัศน์ โดยรับโลกทัศน์สมัยใหม่ของสังคมทุนนิยมตะวันตกเข้ามาบ้างก็จะมีลูกค้ำที่มีลักษณะใกล้เคียงกันมากขึ้น

๒.๒.๒.๒ สมปอง พิสิฐฐิพัฒนะ (๒๕๒๗) ศึกษาเรื่อง “ศาสนาและความเชื่อเกี่ยวกับการนับถือผีของบ้านน้ำปู้ ตำบลน้ำพาง อำเภอแม่จริม จังหวัดน่าน” มีวัตถุประสงค์ ๒ ประการ ดังนี้ ประการแรก คือ เพื่อศึกษาการดำเนินชีวิต ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของชาวบ้าน และประการสุดท้าย คือ เพื่อศึกษาศาสนา ประเพณีและความเชื่อของชาวบ้าน

ผลการศึกษาพบว่าประชากรบ้านน้ำญี่ปุ่นประกอบอาชีพทางด้านเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งมีพิธีกรรมความเชื่อเข้ามาเกี่ยวข้อง โดยตลอด แม้ชาวบ้านจะนับถือพุทธศาสนามีการปฏิบัติ พิธีกรรมทางศาสนาและมีสำนักสงฆ์เป็นศาสนสถานก็ตาม แต่ก็มิบทบาทต่อชาวบ้านน้อย สิ่งที่ชาวบ้านเข้าใจว่าเป็นที่พึ่งได้ในยามลำบาก การเจ็บไข้ได้ป่วย ตั้งแต่ในอดีตมาก็คือผีสิงเทวดา เพราะสามารถบันดาลความสุขได้

สำหรับศาสนาและความเชื่อเกี่ยวกับการถือผีและไสยศาสตร์ถือว่า ผีเจ้าบ้านหรือผีเจ้าหลวง เป็นผีที่มีอำนาจมาก มีบทบาทสำคัญในการดำเนินชีวิตของชาวบ้านด้านความเป็นอยู่ การประกอบอาชีพ และการรักษาพยาบาล ต้องประกอบพิธีกรรมจนเป็นประเพณีสืบทอดจากอดีตจนมาถึง ปัจจุบัน เพื่อให้สิ่งเหล่านั้นอำนวยความสะดวกความสุขสวัสดิ์ให้แก่ครอบครัว จนถือเป็นส่วนหนึ่งที่จะละเลยไม่ได้

๒.๒.๒.๓ รุ่งทิพย์ กล้าหาญ (๒๕๓๕) ศึกษาเรื่อง “การขัดเกลากายทางสังคมด้านความเชื่อ โดยผ่านทางพิธีกรรมในชุมชนชนบท” มีวัตถุประสงค์ ๒ ประการดังนี้ ประการแรก คือ เพื่อศึกษากระบวนการขัดเกลากายทางสังคมความเชื่อ โดยผ่านทางพิธีกรรมชุมชนในชนบท และประการสุดท้าย คือ เพื่อศึกษากลไกเงื่อนไขที่มีอิทธิพลต่อกระบวนการขัดเกลากายทางสังคมความเชื่อ

ผลการศึกษาพบว่าพิธีกรรมของชุมชนเป็นกุศโลบายที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อทำหน้าที่ในการขัดเกลากายทางสังคมด้านความเชื่อเกี่ยวกับระบบความสัมพันธ์ต่าง ๆ ของชุมชนเกี่ยวข้องกับการจัดระเบียบพฤติกรรมของบุคคลระบบ โครงสร้างอำนาจหน้าที่อันเป็นประโยชน์ต่อการผืนส่วนต่าง ๆ ของชุมชนและสังคมอย่างเป็นเอกภาพส่งผลต่อการดำเนินชีวิตอย่างสงบสุขของคนในชุมชน ทั้งนี้สาระของการขัดเกลากายทางสังคมความเชื่อ ได้จำแนกออกเป็น ๓ ระบบ คือ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ซึ่งมีความมุ่งหมายเพื่อให้เกิดการประพฤติปฏิบัติอย่างเหมาะสมตามสถานภาพบทบาท และหน้าที่ความรับผิดชอบ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติเน้นการปฏิบัติต่อธรรมชาติด้วยการตระหนักถึงคุณค่าและการธำรงรักษาร่วมกับการใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสม และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติเป็นการขัดเกลากายเกี่ยวกับการยอมรับในความแตกต่างและอำนาจปฏิบัติตามข้อกำหนดด้วยการใช้อำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์และความเชื่อเป็นเครื่องมือในการควบคุมพฤติกรรมของคนในชุมชนเพื่อลดการขัดแย้งสร้างความร่วมมือความสามัคคีขึ้นในกลุ่มด้วยความพึงพอใจร่วมกัน อีกทั้งเป็นการแสดงให้เห็นการสร้างระบบความเชื่อซึ่งเป็นที่พึงพอใจ เพื่อเป็นกำลังใจในการแก้ปัญหา

ทั้งนี้กลไกเงื่อนไขที่มีอิทธิพลต่อกระบวนการจัดเกล้าด้านความเชื่อประกอบด้วยกระบวนการทางศีลธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีชุมชนซึ่งเป็นเครื่องกำหนดกรอบเนื้อหาของพฤติกรรม และวิธีการที่พึงประสงค์ ด้วยการสร้างวิถีถ่ายทอด เช่น การบอกเล่า การสอนการปฏิบัติ เพื่อเป็นการพยายามสื่อสารเนื้อหาที่ต้องการแก่ผู้ที่จัดเกล้าและมีการสร้างระบบสัญลักษณ์ต่าง ๆ เพื่อใช้เป็นสื่อแสดงความหมายของการจัดเกล้าซึ่งจะเป็นการปลูกฝังให้เกิดการยอมรับในความเชื่อ บทบาทของผู้ที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมซึ่งมีการกำหนดลักษณะพฤติกรรมและคุณสมบัติของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม ตามบทบาทหน้าที่และสถานภาพตามความคาดหวังและอุดมการณ์ของกลุ่มซึ่งจะมีผลต่อการยอมรับหรือปฏิเสธในกระบวนการจัดเกล้าทางสังคมด้วยความเชื่อ

๒.๒.๒.๔ มานพ มานะแซม (๒๕๔๑) ศึกษาเรื่อง “การศึกษาเชิงปรัชญาเรื่อง คติความเชื่อการฟ้อนผีในภาคเหนือ” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการดังนี้ ประการที่ ๑ คือ เพื่อศึกษาประเพณีการฟ้อนผีมีสาเหตุมาจากความเชื่อเรื่องอะไรด้วยเหตุผลอะไร ประการที่ ๒ คือ เพื่อศึกษาความเชื่อเรื่องดังกล่าวมีสาเหตุโลกทัศน์แบบใดบ้าง เช่น ชลธรมชาตินิยม เทวนิยม วิญญาณนิยม กรรมนิยม เป็นต้น และประการที่ ๓ คือ เพื่อศึกษาการฟ้อนผีเป็นการยืนยันความเชื่อเรื่องการตายแล้วเกิดได้หรือไม่

ผลการศึกษาพบว่า ๓ จังหวัดทางภาคเหนือ ได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ ลำปาง และลำพูน ยังคงถือปฏิบัติพิธีกรรมการฟ้อนผีกันอยู่เนื่องจากพิธีกรรมการฟ้อนผีมิใช่เป็นเรื่องของการเคารพบูชาบรรพบุรุษอย่างเดียว หากเป็นการแสดงออกถึงความมีอำนาจ และความมีหน้ามีตาในสังคม ความเชื่อเช่นนี้ สะท้อนให้เห็นถึงโลกทัศน์ที่ผสมผสานกันของชาวล้านนาประกอบด้วยความเชื่อในแบบวิญญาณนิยม เทวนิยม และกรรมนิยม เข้าด้วยกันจนยากที่จะแยกออกจากกันได้

นอกจากนี้พิธีกรรมการฟ้อนผียังเป็นประเพณีที่สามารถอธิบายเชื่อมโยงกับความเชื่อทางพระพุทธศาสนาในเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดถึงแม้ว่าสังคมจะเปลี่ยนแปลงไปมาเพียงใดแต่พิธีกรรมการฟ้อนผี ก็ยังคงถือปฏิบัติสืบเนื่องจนถึงทุกวันนี้ และมีการผสมผสานทางวัฒนธรรมมากขึ้นตามลำดับการนับถือผีเริ่มเปลี่ยนจากความเชื่อเดิมไปสู่แนวคิดใหม่ของสังคมปัจจุบันโดยมีสังคมเมืองเป็นต้นฉบับแบบการฟ้อนผีได้กลายเป็นกิจกรรมของผู้มีฐานะดี

๒.๒.๒.๕ จูรี ขยัน (๒๕๔๓) ศึกษาเรื่อง “ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมสังคม” มีวัตถุประสงค์ ๒ ประการดังนี้ ประการแรก คือ เพื่อศึกษาความเชื่อที่ส่งผลต่อการควบคุมพฤติกรรมทางสังคมในชุมชน และประการสุดท้าย คือ เพื่อศึกษาวิธีการและกลไกในการถ่ายทอดความเชื่อที่ส่งผลต่อการควบคุม

ผลการศึกษาพบว่า ความเชื่อที่ส่งผลต่อการควบคุมพฤติกรรมทางสังคมในชุมชน เช่น ด้านสุขภาพอนามัย โดยเฉพาะหญิงมีครรภ์ หญิงที่ให้นมบุตรและคนทั่วไปที่มีการเจ็บป่วย ยังคงปฏิบัติตามความเชื่อและข้อห้าม (จิต) อยู่ ส่วนด้านการประกอบอาชีพเกษตรกรรม เกษตรกรยังคงมีความเชื่อและการปฏิบัติในเรื่องผีที่เกี่ยวข้องกับการเพาะปลูก เช่น ผีฝ้าย ผีไร่นา เป็นต้น สำหรับความเชื่อเรื่องผีป่วยยังคงมีอยู่แต่ถูกละเลยไปมาก รวมถึงข้อห้าม (จิต) เป็นต้น สำหรับวิธีการและกลไกในการถ่ายทอดความเชื่อ ได้แก่ ครอบครัว คือ พ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย ญาติพี่น้อง ได้มีการสั่งสอนการทำตัวเป็นแบบอย่างและการเข้าร่วมพิธีกรรมต่าง ๆ เป็นต้น

๒.๒.๒.๖ แสงดาว วัฒนาพร (๒๕๔๕) ศึกษาเรื่อง “ความเชื่อเรื่องผีในชุมชนชนบทภาคเหนือ” มีวัตถุประสงค์ ๒ ประการดังนี้ ประการแรก คือ เพื่อศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับผี และประการสุดท้าย คือ ศึกษาวิธีการควบคุมความประพฤติของคน โดยอาศัยความเชื่อเรื่องผีในชุมชนชนบทภาคเหนือ

ผลการศึกษาพบว่าความเชื่อเรื่องผีในชุมชน เป็นความเชื่อที่คนในชุมชนได้ใช้ควบคุมพฤติกรรมคนให้อยู่ในกรอบจารีตประเพณีที่ดีงาม เช่น ความเชื่อเรื่องผีป่วย ทำให้พฤติกรรมของหนุ่มสาวดีขึ้น

สำหรับการถ่ายทอดเป็นกระบวนการที่มีรากฐานอยู่ที่วิถีชีวิตทางสังคม วัฒนธรรม จารีตประเพณีของท้องถิ่น เป็นกระบวนการที่ช่วยให้บุคคลและชุมชนดำเนินไปได้ องค์กรประกอบที่สำคัญ คือ การเรียนรู้ในวิถีชีวิตแบบพื้นบ้าน การปฏิบัติการอบรมสั่งสอนในบริบทของชุมชนที่เป็นอยู่จริง เมื่อสังคมมีการเปลี่ยนแปลง กระบวนการถ่ายทอดก็ถูกปรับเปลี่ยนไปตามสภาพการเปลี่ยนแปลงของชุมชน อีกทั้งวิธีการถ่ายทอดความเชื่อเรื่องผีในชุมชนที่ใช้ถ่ายทอดทั้งในอดีตและปัจจุบัน ได้แก่ จารีต ประเพณี วิถีประชา ข้อห้าม ข้อกำหนด ข้อบังคับ แนวปฏิบัติที่ใช้ในชีวิตประจำวัน เป็นต้น จะมีตัวแทนถ่ายทอดความเชื่อนั้น เช่น ครอบครัว เพื่อน โรงเรียน กลุ่มอาชีพ ตัวแทนศาสนา และสื่อมวลชน เป็นต้น

กลไกที่มีผลต่อการถ่ายทอดความเชื่อเรื่องผีในชุมชน คือ ใช้ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอด เช่น ความสัมพันธ์ด้านครอบครัว ผู้อาวุโส พระสงฆ์ ผู้ชำนาญด้านต่างๆ ผู้นำชุมชน และเครือข่าย โดยมีการบวนการถ่ายทอดให้เกิดการเรียนรู้ และปฏิบัติตามวิถีชีวิตของชุมชนนั้น

๒.๒.๒.๖ **คุณลักษณะ ปญฺโญ (๒๕๕๑)** ศึกษาเรื่อง “การศึกษาบทบาทของผีในนิทานล้านนา” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการดังนี้ ประการที่หนึ่ง คือ เพื่อรวบรวมนิทานเรื่องผีในล้านนา ประการที่สอง คือ เพื่อศึกษาบทบาทของผีในนิทานพื้นบ้านล้านนา และประการที่สาม คือ เพื่อศึกษาฐานคิดเรื่องผีที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านล้านนา

ผลการศึกษาพบว่าสามารถแบ่งนิทานผีได้ ๕ กลุ่ม คือ ๑. กลุ่มนิทานผีบรรพบุรุษ ๒. กลุ่มนิทานผีอารักษ์และผีเจ้านาย ๓. กลุ่มนิทานผีสิง ๔. กลุ่มนิทานผีป่าผีห้วย ๕. กลุ่มนิทานผีขี้โลกขี้ลัก ๖. กลุ่มนิทานผีทำนายและการละเล่น ๗. กลุ่มนิทานผีง่าวคนหลิวก(ผีโง่และคนฉลาด) ๘. กลุ่มนิทานผีอธิบายเหตุ และ ๙. กลุ่มนิทานผีผีผีเมีย พฤติกรรมของผีที่ปรากฏในกลุ่มนิทานเหล่านี้ทำให้มองเห็นถึงบทบาทของผีที่สำคัญและเกี่ยวข้องกับบุคคลและสังคมล้านนาได้อย่างชัดเจน ไม่ว่าจะเป็บทบาทของผีกับการเป็นทางออกของความขัดแย้งและกฎเกณฑ์ทางสังคม ผีกับการให้การศึกษาและอบรมระเบียบสังคม ผีกับการถ่ายทอดความเชื่อและพิธีกรรมและผีกับการสร้างเอกลักษณ์ และประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพบว่า บทบาทของผีกับการให้การศึกษาและอบรมระเบียบสังคมเป็นบทบาทสำคัญและปรากฏในนิทานผีของล้านนาทุกกลุ่ม อันเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงวัตถุประสงค์สำคัญในการเล่าและสร้างสรรค์นิทานผี

นอกจากนี้บทบาทของผีในนิทานพื้นบ้านล้านนา ยังสะท้อนให้เห็นถึงฐานคิดเรื่องผีที่ดำรงและสัมพันธ์กับบุคคลในสังคมล้านนาพบว่า ชาวล้านนามองว่าผีและมนุษย์สามารถพบปะพูดคุย ทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกันเป็นการแสดงความสัมพันธ์ทั้งในลักษณะของมิตรที่สามารถพึ่งพาอาศัยและศัตรูที่คอยทำร้ายและเอาเปรียบซึ่งกันและกัน นอกจากนี้ยังสะท้อนให้เห็นถึงฐานคิดในด้านวิถีสังคม เพศ ศาสนา เศรษฐกิจ และการเมืองของสังคมล้านนาได้อีกแง่มุมหนึ่งแต่ถึงอย่างไร โนมโนนึกของชาวล้านนาก็ตระหนักดีว่ามีอำนาจเหนือมนุษย์ สามารถบันดาลความสุขสวัสดิ์พิพิสัยสินต่าง ๆ รวมถึงลงโทษเมื่อมนุษย์กระทำในสิ่งไม่เหมาะสมไม่ควร บทบาทของผีที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านล้านนาส่วนใหญ่ จึงเหมือนการยกตัวอย่างหรือเตือนให้ชาวล้านนามีพฤติกรรมที่ดีงามและถูกต้องเหมาะสมกับค่านิยม ความเชื่อ ตลอดจนถึงจารีตประเพณีของสังคม

๒.๒.๒.๘ วิศว์ เศรษฐกร (๒๕๕๓) ศึกษาเรื่อง “การปรับใช้พิธีกรรมและความเชื่อของชุมชนในการจัดการป่าชุมชน” มีวัตถุประสงค์ ๒ ประการดังนี้ ประการแรก คือ เพื่อศึกษาพัฒนาการการใช้พื้นที่ป่าชุมชนของชุมชนตลาดจี่เหล็ก ตำบลแม่โง่ง อำเภอคอยสะเกิด จังหวัดเชียงใหม่ และประการสุดท้าย คือ เพื่อศึกษากระบวนการปรับใช้พิธีกรรมและความเชื่อท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับการจัดการชุมชนตลาดจี่เหล็ก ตำบลแม่โง่ง อำเภอคอยสะเกิด จังหวัดเชียงใหม่

ผลการศึกษาพบว่าพัฒนาการการใช้ป่าชุมชนบ้านตลาดจี่เหล็กสามารถแบ่งออกเป็นช่วงเวลาสำคัญ ๓ ช่วง ดังนี้ ช่วงแรก การใช้ป่าช่วงพิธีกรรมและความเชื่อในยุคดั้งเดิม (อดีต-พ.ศ. ๒๕๓๒) มีการใช้พื้นที่ป่าในเชิงพาณิชย์ด้วยการบุกรุกจากชาวบ้านหมู่บ้านตลาดจี่เหล็ก รวมถึงการสัมปทานจากองค์กรภายนอก และการตัดไม้ไปขายให้นายทุนของชาวบ้านในหมู่บ้านอื่น ช่วงที่สอง การใช้ป่าช่วงเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการป่าของวัดพระธาตุดอยจอมแจ้งและองค์กรภายนอก (พ.ศ. ๒๕๓๓-พ.ศ. ๒๕๔๖) เป็นช่วงที่รัฐพยายามที่จะแก้ปัญหาการใช้ทรัพยากรป่าไม้จากสภาพแวดล้อมที่เสื่อมโทรมเปลี่ยนให้เป็นป่าเกิดจากการฟื้นฟูและเกิดจากการจัดการที่ดีในชุมชนด้วยความร่วมมือของวัดพระธาตุดอยจอมแจ้งที่เป็นศูนย์กลางของชุมชน รวมถึงการสนับสนุนการจัดการป่าชุมชนจากองค์กรภายนอกด้วย และช่วงสุดท้าย การใช้ป่าช่วงของการปรับใช้พิธีกรรมและความเชื่อของชุมชนในการจัดการป่าชุมชน (พ.ศ. ๒๕๔๗-พ.ศ. ๒๕๕๒) เป็นช่วงที่ชุมชนบ้านตลาดจี่เหล็กได้มีการเรียนรู้และมีแนวทางในการจัดการ ป่าชุมชน และการใช้ป่าอย่างยั่งยืนของชุมชนเอง

สำหรับการปรับใช้พิธีกรรมและความเชื่อของชุมชนในการจัดการป่าชุมชนบ้านตลาดจี่เหล็กพบว่าชุมชนบ้านตลาดจี่เหล็กได้นำพิธีกรรมและความเชื่อของชุมชนกลับมาใช้ใหม่ผ่านพิธีกรรมการเลี้ยงผีขุนน้ำเป็นพิธีกรรมและความเชื่อที่เคยปฏิบัติมาตั้งแต่สมัยดั้งเดิมมาปรับเปลี่ยนเพิ่มเติมเพื่อนำมาใช้ในการด้านต่าง ๆ ได้แก่ ด้านที่ ๑ การปรับใช้พิธีกรรมและความเชื่อของชุมชนในด้านความรู้ในการจัดการป่าชุมชน โดยพิธีกรรมการเลี้ยงผีขุนน้ำที่จัดขึ้นใหม่ได้มีการนำความรู้และแนวคิดต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการป่าชุมชนมาจัดนิทรรศการให้คนในชุมชนได้ศึกษาด้านที่ ๒ ด้านรูปแบบของ พิธีกรรมการเลี้ยงผีขุนน้ำมีการปรับเปลี่ยนด้านอุปกรณ์ หรือสถานที่ที่ใช้ในพิธีกรรม รวมถึงการสร้างบรรยากาศในพิธีกรรมให้น่าสนใจขึ้น ด้านที่ ๓ การจัดพิธีกรรมการเลี้ยงผีขุนน้ำที่เกิดขึ้นส่วนหนึ่งมาจากองค์กรภายนอก เช่น ศูนย์ส่งเสริมวนศาสตร์ชุมชนที่ ๑ ศูนย์ศึกษาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ เป็นต้น และด้านสุดท้ายการปรับใช้พิธีกรรมและความเชื่อของหมู่บ้านตลาดจี่เหล็กพบว่า พิธีกรรมและความเชื่อมีบทบาทหน้าที่ในการสร้างความรู้ในการปลูกฝังจิตสำนึกของชุมชนในการจัดการป่าชุมชน รวมถึงการดึงดูความสนใจคนในชุมชนให้

เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน จากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นทำให้คนในชุมชนส่วนใหญ่ไม่ได้ทำงานในภาคเกษตรกรรมจึงทำให้คนในชุมชนห่างไกลจากการดูแลรักษาป่าชุมชนพิธีกรรมการเลี้ยงผีขุนน้ำที่จัดขึ้นจึงเป็นการรวบรวมความเป็นชุมชนให้เกิดขึ้นมาอีกครั้ง เพื่อแสดงให้เห็นถึงศักยภาพในการจัดการป่าชุมชนของชุมชน

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องผีจะเห็นได้ว่าผู้วิจัยส่วนใหญ่มุ่งเน้นที่จะศึกษาเกี่ยวกับระบบความเชื่อเรื่องผีเฉพาะประเภท อย่างไรก็ตามยังไม่มีงานวิจัยใดที่ศึกษาเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผีด้วยการใช้ข้อมูลทางภาษาในการวิเคราะห์ความเชื่อเรื่องผี ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาความเชื่อเรื่องผีที่ปรากฏในภาษาไทยถิ่นเหนือ

ในบทนี้ผู้วิจัยได้สรุปแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบรรพชาตวรรษชาติพันธุ์และความเชื่อเรื่องผี เพื่อเป็นแนวทางการศึกษาคำเรียกผีและความเชื่อเรื่องผีในภาษาไทยถิ่นเหนือ